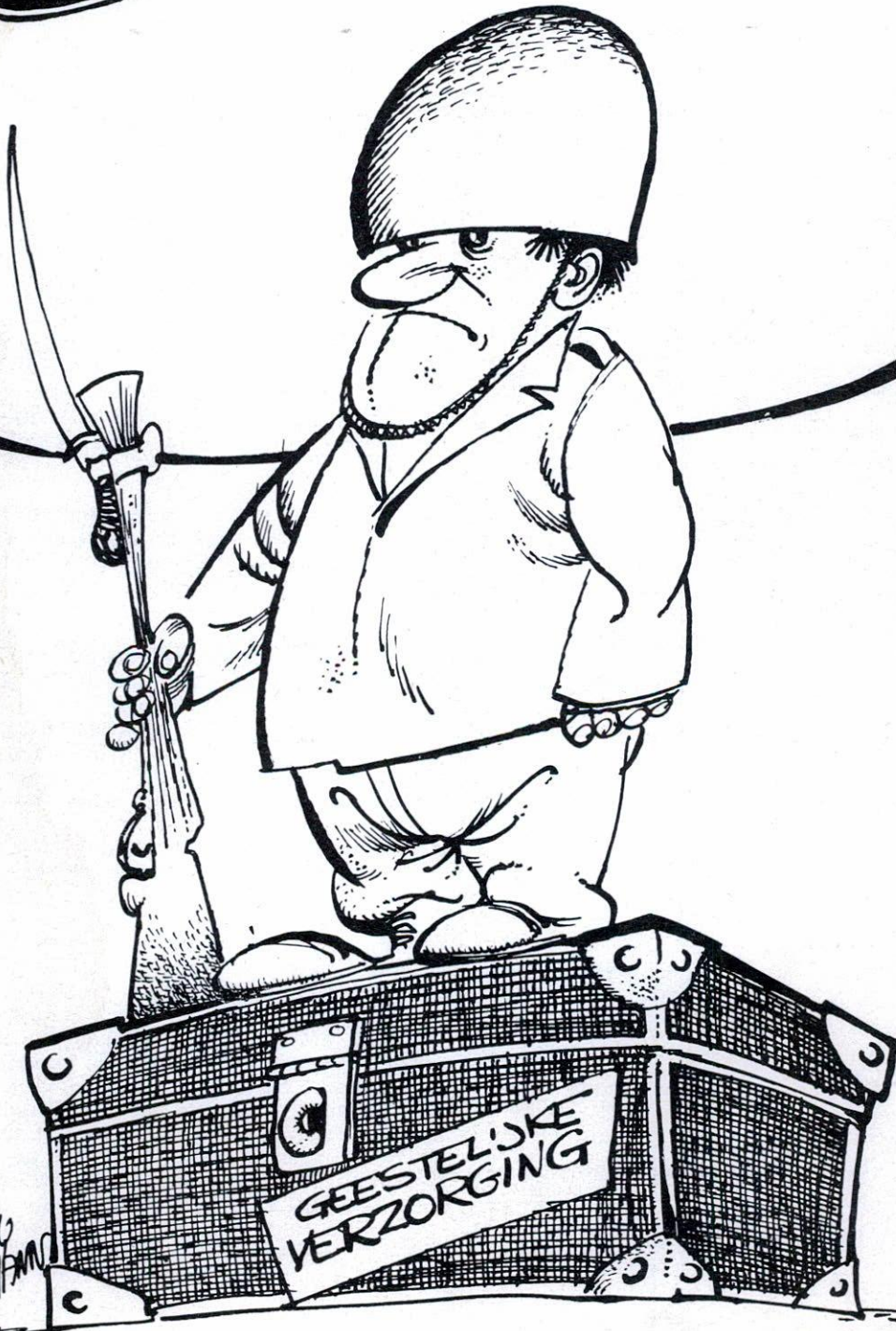

EGGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
EXTRA NUMMER

WILK
10/11/1980

Extra nummer
nr. 13 – december 1978
17e jaargang

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struijk.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema,
Anton Constandse, Sietse van der
Hoek, Bert van de Kamp, Jan
Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas,
Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Jan
Stoof, Bert Vuijsje, Frans Wermer,
Hans van Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving/realisatie:

Gerard de Groot/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Delft

Inhoud

Waarom dit extra nummer...?	2
De grens is bereikt!	3/4
Waarom zijn de g.v.-uren in de krijgs- macht zo belangrijk?	5/9
Wat is humanistische geestelijke verzor- ging?	10/14
Krijgsmacht en vorming	15/17
Hoe het groeide	18/19
Het Coornherthuis	20/21
G.v. bij de krijgsmacht	22/23

Waarom dit extra nummer...?

De geestelijke verzorging is (weer) in discussie

Onder dit kopje kondigden we in de vorige EGO reeds de
verschijning van een extra nummer aan. Dat gebeurde in een
redactioneel bijschrift bij het artikel „Van één uur per week
naar...” van de raadslieden Dekkinga en Heij. Dat artikel bevatte
een kritische weergave van de stand van zaken met betrekking tot
de zgn. g.v.-uren. Zeer in het kort is het een en ander onder meer
nog eens vermeld in nevenstaand artikel van hoofdraadsman Sinke
(onder 'Kort historisch overzicht').

We beloofden ook het niet bij één artikel te zullen laten en stelden,
dat in dit nummer uitvoeriger en meer diepgaand zou worden
ingegaan op de betekenis en de noodzaak van geestelijke
verzorging in de krijgsmacht.

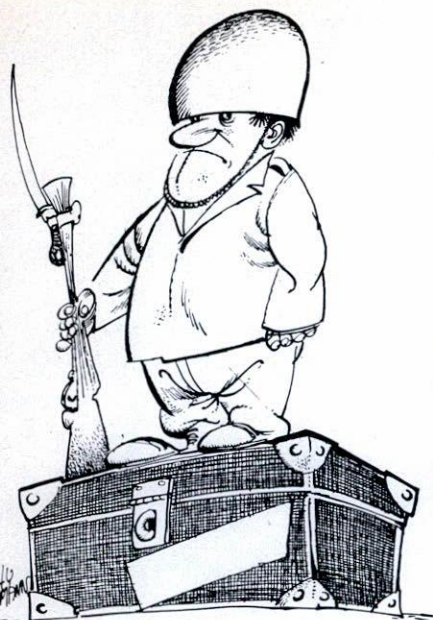
Voor alle duidelijkheid: er zijn **meerdere redenen** voor de hierna
volgende nadere uitwerking van onze humanistische visie op de g.v.
in de krijgsmacht. De al langere tijd latente bedreiging van de
geestelijke verzorging leek het afgelopen jaar manifest te worden,
toen de plaats en de functie van de uren g.v. opnieuw ter sprake
kwamen.

Maar ook de opvatting over de g.v. in het zgn. Stumik-rapport
verdient bij beleidsmakers geen voet aan de grond te krijgen. Op
deze beide redenen wordt hiernaast ingegaan.
Een derde reden is gelegen in onze opvatting, dat de dienst
humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht op gezette
tijden met haar zienswijzen op fundamentele zaken – en haar
bestaansrecht is daar één van – naar buiten moet treden. Misschien
is dit, ondanks regelmatige publikaties als jaarboekjes en het
maandblad EGO, de laatste jaren wat te weinig geschied. In dat
geval kunnen de eerste twee redenen ook als – uiteraard onwelkome
– aanleidingen worden beschouwd.

Verder **over de inhoud** hier nog het volgende.

Na het inleidende artikel van Sinke volgen een tweetal uitvoeriger
artikelen over het belang van de g.v.-uren en de aard van de
humanistische g.v. Vervolgens is een kort artikel opgenomen over
krijgsmacht en vorming, dat hoopt de schijnbaar hernieuwde
diskussie hierover onzerzijds te stimuleren. Tot slot zijn drie
herdrukken van korte artikelen opgenomen, die een jaar geleden
verschenen in EGO van december 1977 t.g.v. het 25-jarig bestaan
van het humanistisch vormingswerk met militairen. De redenen
voor deze herdruk zijn simpel: de artikelen sluiten goed aan bij de
voorgaande, ze zijn weinig aan de aktualiteit gebonden en onze
voorraad was geheel uitgeput, terwijl er nogal eens vraag naar was.

Redactie

De grens is bereikt!

Een verduidelijking vooraf

De dienst humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten (HVG) heeft vroeger en nu niet gearzeld kenbaar te maken wat haar voor ogen staat: solidair zijn met de **mensen** binnen de krijgsmachtorganisatie. Die solidariteit uit zich al sedert jaar en dag in de wijze waarop raadslieden bij de drie krijgsmachtdelen werkzaam zijn als geestelijke verzorgers ten behoeve van diegenen die op hen een beroep doen.

Die solidariteit kan daarnaast ook tot uitdrukking komen in een bedachtzaam medewerken aan structurele en personele ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, voorzover die het welzijn van mensen ten goede komen. In het verleden is de solidariteit met mensen ook wel eens, noodzakelijkerwijs, uitgedrukt in kritisch tegenspel bij maatregelen of ontwikkelingen, die het menselijk welzijn naar humanistische maatstaf konden verminderen of tegenhouden. Met andere woorden: de kansen op toegepaste solidariteit dienen te worden benut waar ze voor handen zijn. Ze moeten soms echter worden veroverd of verdedigd, wanneer daartoe aanleiding bestaat. Maar dat dan met open vizier en tot het uiterste trachtend de communicatiekanalen open te houden!

Tegen deze achtergrond maakt de HGV zich zorgen over de toekomst van de GV als geheel en, thans ook meer in het bijzonder, over de plaats van de uren-GV daarbinnen. Kritisch en duidelijk tegenspel kan ook thans niet uitblijven. We willen hiermee de goede verhoudingen niet verstoren, maar hopen respectvol begrip op te roepen voor

datgene wat in geweten dient te worden gezegd.

Stumik-rapport blijft heet hangijzer

Nu de behandeling van het Stumik-rapport (Algemeen eindrapport van de Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht: Krijgsmacht in verandering; situatieschets, beleidscontouren en aanbevelingen, 's-Gravenhage, september 1977) onlangs een nieuwe beleidsvoorbereidende fase is ingegaan, dient eraan te worden herinnerd dat de HGV tegen de GV-passage (Stumik-rapport, blz. 125 en 126) een ernstig protest heeft aangetekend. Die passage waarin de GV alleen zinvol wordt geacht "... in tijd van oorlog, bij verblijf buitengaats of bij geïsoleerde onderdelen..." verwerpt zij. Zij deed dat samen met de andere diensten GV in een gemeenschappelijke verklaring (die ook werd opgenomen in EGO van juni 1977). Zij spitste haar afwijzing vervolgens toe in een beschouwing getiteld: GV bij de krijgsmacht: een luxe artikel? (EGO, december 1977). Deze beschouwing is, voor alle duidelijkheid, nog eens in dit nummer opgenomen. Er kan nu (eind 1978) dit aan worden toegevoegd: De dienst HGV, zich gesteund wetend door haar zeggende instantie, alsmede door velen binnen en buiten de krijgsmacht, vindt dat een **historische fout zou worden gemaakt wanneer de politieke leiding de bedoelde GV-passage zou omzetten in het daarin voorgestelde beleid**. Dat ook de andere geestelijke stromingen die mening zijn toegedaan, is van groot belang en bleek gelukkig reeds uit artikelen en uitspraken van parlementariërs,

belangenorganisaties e.a. De overheid is er dus van op de hoogte: weet waaraan gij begint wanneer gij tegenover de religieus-levensbeschouwelijke problemen die uit een krijgsmacht in oorlogs- en vreedstijd op mensen afkomen, een doelmatigheidsdenken zou plaatsen, waarin de geestelijke en zedelijke vraagstelling steeds minder ruimte krijgt of wellicht wordt uitgebannen!

„GV uren”-beperving gevaarlijk
Bovenstaande reactie van de HGV op de passage over de GV in het Stumik-rapport **moet**, het kan niet anders, gevolgen hebben voor de wijze waarop de dienst HGV staat tegenover een eventuele vermindering van het aantal uren GV. Een verdere vermindering van het aantal uren GV zou een aantasting betekenen van de thans toegekende ruimte tot toegepaste solidariteit met mensen. Daarover mag geen enkel misverstand bestaan. Andere artikelen in dit nummer voeren daartoe voldoende inhoudelijke argumenten aan. Ik wil me in deze inleiding vooral bezighouden met de geschiedenis van het vraagstuk, de ongewenste kanten daaraan en met onze opvatting betreffende de bestaande en mogelijk toekomstige ontwikkelingen in dezen.

Kort historisch overzicht

Vele jaren had de dienstplichtige soldaat recht op één lesuur GV per week. In VS 2-1500 (artikel 155, punt 1) staat nog altijd: „Voor de militairen worden eenmaal per week in de kazerne tijdens de **normale** (curs. J. F. S.) diensturen – zo mogelijk gelijktijdig – gedurende 45 minuten bijeenkomsten overeenkomstig het karakter van de desbetreffende geestelijke verzorging onder leiding van de desbetreffende geestelijke verzorgers gehouden”. Sedert 1 maart 1976 werd een nieuwe regeling uren-GV ingevoerd. Het argument was diensttijdverkorting; het resultaat een kleine halvering van de voor de GV beschikbare uren. Het was een regeling op proef, opgezet voor de duur van één jaar. De praktijk van deze regeling komt hierop neer. In plaats van 2 x gedurende de diensttijd, werd het nog maar mogelijk 1 x een zgn. vormingsbijeenkomst bij te wonen op een van de drie vormingscentra (De Vlasakkers, Beukbergen, Het Coornherthuis, resp. RK, Prot. en Hum.). Voor de parate periode bleven er slechts 48 lesuren over. Van deze 48 lesuren dienden dan nog ongeveer 23 lesuren te worden afgetrokken, zijnde de duur van de vormingsbijeenkomsten. Wat

overbleef waren dus 25 lesuren voor tien parate maanden in plaats van de oorspronkelijke 43 lesuren (10/12 x 52 x 1). Voor wat betreft de school- en opleidingsperiode bleef onverkort van kracht: één GV-uur per week.

Enkele problemen

De problemen aan deze regeling dienen, voor een deel terugblikkend, niet te worden toegedeekt.

Een eerste probleem is dit:

De mogelijkheid om één uur per week (of twee uur per veertien dagen of een halve dag per maand) les-bijeenkomsten bij te wonen, werd destijds plotseling gekombineerd met het recht van **iedere** militair om tweemaal in zijn diensttijd een vormingscentrum te bezoeken. Voorbijgegaan werd daarbij aan het feit, dat militairen die een vormingscentrum bezoeken, niet noodzakelijk dezelfde zijn die GV-bijeenkomsten in lesverband bijwonen. Twee onvergelykbare noemers werden niettemin in één regeling geperst. En die regeling is er desondanks op proef gekomen.

Dat leidt tot een tweede, meer principieel probleem aan het tot stand komen van deze regeling. Wat was namelijk het geval! Er ontstonden onderhandelingsituaties tussen de militaire leiding en de hoofden van dienst GV. En de vraag is of hier niet door beide partners een denken beleidsfout is begaan. Die vraag beantwoord ik met „ja” en ik wil dit toelichten, mede om te voorkomen, dat dit pad opnieuw zou worden ingeslagen.

Twee onafhankelijke competenties

De krijgsmacht heeft een eigenstandige overheidsopdracht, welke voortvloeit uit het defensiebeleid. Deze opdracht is staatsrechtelijk verankerd en heeft een eigen doelstelling en competentiegebied. Binnen dat kader heeft de militaire leiding per krijgsmachtdeel een politiek eigenstandige en een juridisch eigenmachtige positie. De zendende instanties, die GV binnen de krijgsmacht bedrijven, hebben een van overheidswege erkend recht op ruimte voor haar diensten GV. De overheid heeft de verplichting op zich genomen die ambtelijke faciliteiten te verstrekken die de uitvoerenden van de GV menen nodig te hebben. GV is er immers niet om niet! Zij is er omdat de overheid erkend heeft dat de krijgsmacht in zichzelf en vanuit zichzelf een problematische en probleemopropende organisatie is voor mensen binnen die organisatie. Wanneer derhalve de krijgsmacht zich in haar taakuitoefening en

taakvoorbereiding door o.m. tijdgebrek benard blijkt te voelen, dan staat haar, bij onvoldoende soelaas na aanpassingsmaatregelen binnen het eigen competentiegebied, slechts één weg open: (opnieuw) aankloppen bij de politieke leiding en daár haar problemen deponeren. Evenmin als de krijgsmacht haar problemen van tijd en ruimte (met alle inhoudelijke gevolgen vandie) mag verhalen op de tijd en ruimte van de GV, zou de GV het omgekeerde mogen doen. Ieder bezit binnen de afspraken met de overheid (en voor wat de GV betreft bovendien en in het bijzonder met de zendende instanties) haar eigen doelstelling, inhoud, werkwijze, tijd, ruimte en competentiegebied.

Wat te doen?

Onderhandelen tussen militaire leiding en GV-leiding over uren GV is derhalve rechtens onjuist, principieel onzuiver en in zijn gevolgen onaanvaardbaar. Evenzeer als de militaire leiding, is de GV-leiding gehouden haar tijd en ruimte te bepleiten bij de overheid. En nergens anders. Deze opvatting neemt niet weg dat op informatieve basis militaire leiding en diensten GV elkaar van ieders vragen en problemen in kennis kunnen stellen. Die informatie- en luisterbereidheid is onzerzijds principieel aanwezig. Terwille van het goede contact. Terwille in het bijzonder van de zorg voor en solidariteit met mensen binnen de krijgsmacht. Helaas is in het verleden anders gedacht en gehandeld. Wij, als HGV zeggen: dat kan niet nog een keer. De grens is in verschillende opzichten bereikt! De lessen uit het verleden dienen nu te worden getrokken.

Gelukkig zijn er tekenen dat bij militairen begrip en respect voor deze gedragslijn aanwezig is. Door de gezamenlijke diensten GV werd nog in 1977 beslist gekozen voor een „onaantastbaar” van de huidige positie van de GV, toegespitst op de GV-uren-regeling van 1 maart 1976. Zowel op het middenniveau van de GV, in het vormingswerk in de vormingscentra, alsmede bij de uitvoerende GV-ers in de legerplaatsen e.d., groeit de onrust over de vraag of de thans geldende proef-regeling in stand zal blijven. Deze EGO-extra, het moge duidelijk zijn, vloeit voort uit dezelfde ongerustheid. Het is onze opdracht als HGV die ongerustheid niet onder stoelen of banken te steken en van ons hart geen moordkuil te maken. De zaak is het waard! Niet om zichzelf wil, maar vanwege de ruimte voor mensen in een problematische situatie.

Dr. J. F. Sinke
(hoofdraadsman HGV en
directeur Coornherthuis)

Waarom zijn de G.V.-uren in de krijgsmacht zo belangrijk?

Wij weten het allemaal, de meerderheid van ons volk vindt, dat er in onze samenleving nog genoeg de moeite van het verdedigen waard is: ons leven in de eerste plaats, dan ons grondgebied, onze democratie, onze vrijheid van meningsuiting, vrije ontplooiing, enz. enz. En die meerderheid heeft via haar stemgedrag de volksvertegenwoordiging dit ook laten realiseren, dus die krijgsmacht is er. En daarmee tevens ook een aantal fikse moeilijkheden; moeilijkheden van geestelijke aard voor de mensen, die die krijgsmacht moeten bemannen als vrijwilliger dan wel als dienstplichtige.

Een drietal moeilijkheden

Om te begrijpen waarom wij zo zeer hechten aan de geestelijke vorming, in de vorm van groepsgesprekken tijdens lesuren (in het vervolg g.v.-uren genoemd), is het nuttig de belangrijkste van die moeilijkheden in het kort aan te duiden. Ik noem er drie, maar er zijn er meer.

Eén van de doelstellingen van de krijgsmacht is ons grondgebied en ons leven te beschermen tegen bedreiging of te verdedigen tegen een aanrander van buiten af. Het middel dat zij daarvoor gebruikt is ... dodelijke, verminkende, ja zelfs alles vernietigende wapens. In deze tegenstelling tussen doel en middel ligt voor velen een onoplosbaar probleem. Zij zijn er niet mee klaar te stellen, dat het te doden leven dat van de agressor is.

2. Nog zo'n tegenstelling tussen doel en middel ligt in het volgende: doel van de krijgsmacht is onze democratie, onze voor een vrije meningsvorming zo noodzakelijke vrije meningsuiting, onze vrije persoonlijke ontplooiing te beschermen en te verdedigen. Zij doet dat middels ... een nogal autoritaire en hiërarchiese krijgsmacht-organisatie, die een behoorlijke sta-in-de-weg kan zijn voor de vrije persoonlijke ontplooiing van hen die in die krijgsmacht (moeten) vertoeven. Hieruit stamt het: „Je hoeft niet meer te denken, er wordt voor je gedacht.”

3. Sluitte nog een bron van veel onvrede, al schuilt hierin niet zo'n klemmende tegenstelling als in de eerste twee: veel „werk”, dat men in dienst moet verrichten heeft in de verste verte ook maar iets te maken met aard, aanleg of belangstelling van de dienstplichtige en is

bovendien zo eenvoudig van aard, dat het niet kan boeien. Als er al werk is, want vooral in de parate periode van de diensttijd zorgt de „brandweer-wachtfunctie” van de krijgsmacht voor veel leegloop en verveling. In deze periode is de kans het grootst een vreemde voor zich zelf te worden. Het is de functie van de geestelijke verzorger o.a. dit alles bespreekbaar te maken.

Gewetensbezwaren en diensten g.v.

Een democratie, die prat gaat op vrije persoonsvorming, vrije meningsuiting en respect voor het persoonlijke geweten van haar leden kan het zich niet veroorloven haar leden uit te nodigen (vrijwillig dienenden) of zelfs te verplichten (dienstplichtigen) zich in een situatie (die militaire maatschappij) te begeven die tot bovengeschetste moeilijkheden, ja zelfs tot ernstige gewetensnood aanleiding kan geven zonder:

a – voor een wettige ontsnapingsmogelijkheid te zorgen en

b – hen, die in die situatie vertoeven een vrije, van de krijgsmacht onafhankelijke geestelijke begeleiding te bieden. Onze volksvertegenwoordiging heeft haar verantwoordelijkheid in deze goed begrepen en daarom gezorgd voor respectievelijk de *wet gewetensbezwaarden* en de *diensten geestelijke verzorging*.

De eerste instelling geeft hen, die *onoverkomenlijke* gewetensbezwaren hebben de mogelijkheid op vervangende burgerdienst. Over de tweede maatregel, de instelling van de g.v.-diensten nog het volgende: aan

het werk, dat de geestelijke verzorgers ten gerieve van hen, die daadwerkelijk in dienst vertoeven, doen zijn drie aspecten te onderscheiden:

– het *verzorgingsaspect*: dit behelst de individuele gesprekken met hen, die zich in moeilijkheden achten.

– het *kommissiewerk*: als lid meewerken in overlegstructuren, die tot doel hebben de levensomstandigheden van enkelingen of groepen of de hele militaire maatschappij te verbeteren.

– het *vormingsaspect*: als gespreksleider optreden bij de groepsgesprekken binnen g.v.-uren, met als doel de deelnemer de gelegenheid te geven in een vrije sfeer van gedachten te wisselen over gemeenschappelijke ervaringen, teneinde een helder inzicht te krijgen in zijn omstandigheden, in zich zelf en zijn mogelijkheden een *eigen houding* daarin te vinden.

Ten aanzien van de eerste twee werkvormen worden zelden moeilijkheden ervaren; maar des te meer en vaker wordt de derde werkvorm – de g.v.-uren – in zijn bestaan bedreigd, alleen maar (zegt men) omdat de hiervoor bestemde tijd noodzakelijk zou zijn voor militaire scholing en -vorming.

Dit artikel dient ervoor, met de hierna volgende sfeerschetsen en het erin verwerkte betoog, aan te tonen dat:

1) de g.v.-uren binnen de militaire samenleving een noodzakelijke werkvorm zijn waarvoor geen alternatief bestaat en

2) de hiervoor benodigde tijd niet afhankelijk kan worden gesteld van de verantwoordelijkheid of bevoegdheden van de militaire leiding.

Voorbereiding door de burgermaatschappij

Wanneer we het hebben over de burgermaatschappij als voorbereiding van de a.s. dienstplichtigen op het verrichten van de militaire dienst, moeten we een opmerking vooraf maken om misverstanden te voorkomen. Géén voorbereiding, hoe deugdelijk ook, kan een voor eens en altijd geldende oplossing voor de geschetste problemen bieden; alleen al hierom: er is niet één moment in het leven te bepalen waarop het menselijke geweten – althans volgens onze humanistische visie – voor eens en altijd (met iets) klaar is. Omstandigheden wijzigen zich, die steeds weer om herbezinning en hernieuwde standpuntbepaling vragen. Maar ook kan men in zijn waardebeleving andere prioriteiten gaan ervaren. Hoe goed ook de voorbereiding vooraf is, deze zal begeleiding in dienst niet overbodig maken.

Maar een deugdelijke voorbereiding op de militaire dienst blijft noodzakelijk, niet alleen ter verkrijging van een op eigen geestelijke fundamenteën steunende opstelling tegenover de enorme geweldsproblematiek, maar ook voor het verkrijgen van een geestelijke weerbaarheid, onontbeerlijk om onder de zeer sterk op de persoonsvorming gerichte invloed zich zelf te kunnen blijven.

Wij zouden er dan ook zeker van moeten zijn, dat een samenleving – ónze burgersamenleving, die zo zeer haar verantwoordelijkheid jegens haar burgers inzake de geschetste

problemen begreep, dat ze er o.a. g.v.-diensten voor instelde – niets, maar dan ook niets nalaat om de vereiste voorbereiding vooraf te geven.

Helaas is de werkelijkheid ontvullend; althans mijn ervaringen zijn het tegendeel. Slechts sporadisch ervaar je iets in de geest van enige systematische aanpak van bewustzijnsvorming en voorbereiding op het verrichten van de militaire dienst.

Wanneer ik een schatting zou moeten doen, kom ik hooguit op tien procent van de deelnemers die zeggen zich – en dan nog meestal zonder hulp, aansturing of begeleiding van buitenaf – wel eens of regelmatig met de gewelds- en ondergeschiktheidsproblematiek bezig te houden.

Als men burgers er op aanspreekt hoort men ze zeggen, dat de problemen ook zo moeilijk zijn: het gaat immers over leven en dood enzovoorts en men heeft het zo druk ook met andere gewichtige zaken: slechte economische situatie, arbeids- en inkomensverdeling, milieu en straatgeweld, enz.

Bovendien, een krijgsmacht is er toch altijd al geweest en het geeft toch een goede bescherming (naar het oosten). Tenslotte zijn er hele lichten „kerel geworden” in dienst; en die hadden toch dezelfde problemen? En mocht het helemaal niet gaan dan is er toch nog de geestelijk verzorger? Ook nog, en dan heel inkomsekwent, verschijnt de krijgsmacht als de „grote belastingopvreter” in het gesprek... als het er al van komt.

Zo ongeveer wordt ons de sfeer in de burgermaatschappij afgeschilderd als het g.v.-gesprek gaat over de voorbereiding vooraf. Ik weet wel, er zijn gelukkig allerlei groepen en bewegingen, die zich uiterst nuttig en noodzakelijk bezig

houden met oorlogs- en vredesvraagstukken. Maar ze zijn, begrepen op het gehele volk, een druppel op een gloeiende plaat. In gezinnen, op scholen noch in fabrieken komt de krijgsmachtproblematiek aan de orde. *Het lijkt wel een taboe!* Nee, op de goede uitzonderingen na laat de burgersamenleving het – heel inkonsekwent – afweten, als het gaat haar jeugd voor te bereiden op de problemen aan het bestaan van een krijgsmacht verbonden en te beschermen tegen de enorme invloed die vanuit de militaire omgeving op haar wordt uitgeoefend.

In vele gevallen stuurt men hen volslagen argeloos en naief de dienst in, en ze beseffen het vaak zelf niet; gewillige slachtoffers van hun omgeving.

Ik beweer, dat het gebruik maken van deze naïeviteit voor aanpassingsdoeleinden moreel misbruik is.

Maar gelukkig zijn er de weekends.

Jan: „Je denkt het vijf dagen vol te kunnen houden, omdat er daarna altijd een weekend komt. Je wilt thuis je gevoelens ventileren, maar je wordt helemaal niet begrepen; je wordt zelfs een teleurstelling als je zegt het er knap moeilijk mee te hebben, want „Kees en de andere jongens hebben altijd zo'n plezier in dienst beleefd en ze zijn er nog kerel geworden ook.”

Ook je vrienden vatten het nogal lakoniek op: „Gewoon schroefjes losdraaien en je drukken man” is hun remedie.”

Dan wordt alras voor hen die niet ijzersterk in hun schoenen staan het algemene baalgevoelen verdrongen op de even klassieke als ondoeltreffende wijze, middels sexfilms en ruim gedistribueerd en altijd in voldoende mate voorhanden bier.

Waar het om gaat

Men denke vooral niet, dat ik me met deze verhalen wil afzetten tegen de militaire dienst, of de beschuldigende vinger wil heffen tegen de militaire leiding (tenzij misbruik gemaakt wordt van bepaalde situaties).

Ik constateer slechts – kennelijk aan de krijgsmachtstructuur inherente – verschijnselen en de invloed die deze kunnen hebben op

gesteld. Iedere bevordering van dit laatste zal hun eigen werk – de vorming van een krijgsmacht – allicht kunnen bemoeilijken, zeker het lager kader het werken moeilijker kunnen maken.

Maar in ieder geval mag van hen verwacht worden (en velen maken daar duidelijk ernst mee, gelukkig), dat zij voortdurend in besef houden dat de bouwstenen, die hun zijn gegeven om dat leger te vormen niet onpersoonlijke tinnen soldaten zijn maar mensen, met de opdracht mens te worden, te zijn, te blijven. **Zij zullen de moed moeten hebben in geval het compromis te schadelijk is voor de menselijke ontplooiing de militaire eisen te laten vallen of te verzachten.**

Als G.V.-er „er slechts zijn waar de troep is”

Het voorgaande heeft naar ik hoop duidelijk gemaakt, dat er behoefte is aan **vrije** geestelijke vorming; dat soms die behoefte wordt uitgedrukt in woorden die het tegendeel schijnen uit te spreken; in menige discussie over het bestaansrecht van g.v.-uren wordt hiervan misbruik gemaakt.

Zeker is ook waar, dat een aantal mensen ten aanzien van de bevrediging van deze behoefte zijn eigen weg wel zal vinden. Maar de meerderheid is toch aangewezen op een uitdrukkelijke vorm van begeleiding.

Waarom hechten wij dan toch zo aan die g.v.-uren? Er gewoon zijn waar de troep is, meedoen wat de troep doet en daar wat proberen te doen is toch goed en voldoende voor de g.v.-er?

Ik geloof dat g.v.-ers op deze wijze waarachtig wel veel nuttig werk zullen kunnen verrichten: de persoonlijke ontmoeting tijdens het werk kan inspirerend werken op het zoeken naar de eigen weg, evenals ziekenbezoek, individuele gesprekken n.a.v. moeilijkheden enz.

Maar voor één ding moet hij oppassen: de kazerne, de militaire situatie ademt – ook reeds zonder dat er een woord gesproken wordt – twee opvattingen uit, n.l. de schijnbare vanzelfsprekendheid dat de krijgsmacht bestaat en de even schijnbare vanzelfsprekendheid dat het zo hoort zoals het gaat. Het is uiterst moeilijk voor mensen, die langdurig in die sfeer (moeten) vertoeven zich van deze invloed blijvend bewust te houden. De g.v.-er die „slechts is waar de troep is” enz. kan bijna niet anders door de troep worden waargenomen dan als bevestiging van deze opvattingen, hoe anders zijn bedoelingen ook mogen zijn. Juist in g.v.-uren is er de mogelijkheid van die sfeer afstand te nemen; iets

Later, halverwege de diensttijd, zegt Jan: „Op een gegeven moment leg je je er maar bij neer. De overmacht is te groot. Je verzoent je met de gedachten jezelf in redelijke mate in de hand te houden tot je bemerkt, dat ook jij 's ochtends om half tien frites en frikandel eet omdat je het ontbijt overgeslagen hebt. Je betrapt je er op onverschillig te worden en lui. Want je verveelt je dood bij gebrek aan (echt) werk.”

En tegen het einde van de diensttijd: „Met het einde in zicht laat ik me gaan. Ik eet nu dagelijks frites om tien uur, drink tomeloos en flipper. Ik rook als een schoorsteen en bekommer me nergens om. En als ik straks ben afgezwaaid, dan hou ik op met roken, ga weer sporten en lezen, zoek weer echte vrienden en ga me weer voor van alles interesseren, ... als dat nog mogelijk blijkt.”

de mensen die in dienst vertoeven. Want immers, het gaat om mensen, die – met hoeveel reserves ook – desondanks vinden dat die krijgsmacht er moet zijn en dus ook vinden dat ook zij zelf er in moeten. De noodzaak van geestelijke vorming voor hen acht ik hiermee aangetoond: óók de noodzaak voldoende, regelmatig over de hele diensttijd verspreide ontmoetingen, **met een minimum van de oorspronkelijke lesperiode per week!**

Wat is in deze te verwachten van de militaire leiders?

Zij houden zich bezig (en dat is hun legale opdracht) met het vormen van een zo doeltreffend mogelijke krijgsmacht. Maar de voorwaarden hiervoor – ik herhaal het – zijn tegengesteld aan die voor een vrije persoons- en gewetensvorming, die de g.v.-ers zich tot doel hebben

wat uiteraard nodig is om o.a. die schijnbare vanzelfsprekendheden ter discussie te kunnen stellen. En hiermee is tevens een belangrijke eigenschap gegeven, die voor ons g.v.-uren zo belangrijk maken. Deze en andere belangrijke eigenschappen van de g.v.-bijeenkomsten zet ik nog eens „op een rijtje”.

Het belang van de g.v.-uren

1- G.V.-uren maken het mogelijk in voldoende mate **afstand te nemen** van de normale dagelijkse (militaire) levenssituatie **door afzondering in plaats en tijd**. Omdat het gesprek plaats vindt in diensttijd, gedurende op het rooster aangegeven uren, is de eenheid of groep voor wie de g.v. is bestemd als zodanig hiervoor beschikbaar. De oneigenlijke spanning met andere privé-belangen (hobby, uitgaan, thuisslapers, sport, studie, etc.), die zou ontstaan als de g.v. naar de vrije tijd zou worden verwezen, wordt zodoende vermeden. Men verlaat de „werkplaats” waarmee men een plichtmatige verbinding heeft en waar – uiteindelijk – militaire verhoudingen heersen om zich te begeven naar een leslokaal of speciale g.v.-ruimte waar (vanuit ons humanistisch standpunt) gelijkwaardigheidsverhoudingen heersen.

2- Door de specifieke status van de g.v.-er (voor de inhoud van zijn werk is de g.v.-er geen verantwoording schuldig aan de militaire overheid maar aan het zendend genootschap!) komt het g.v.-proces onafhankelijk te staan ten opzichte van de militaire situatie en ontstaat de werkelijke vrijheid van meningsuiting, van fundamenteel belang voor een vrije meningsvorming.

3- De regelmaat van op het rooster voorkomende g.v.-uren zorgt voor de sfeer van „er op te kunnen rekenen”, „er naar uit te kunnen zien”, nodig om op het besprokene terug te komen. Er is altijd een volgende keer.

4- Het groepsgesprek verschaft de deelnemers de mogelijkheid even te kunnen „ontsnappen”. Immers – in tegenstelling tot het „onder vier ogen gesprek” (anders dan n.a.v. moeilijkheden!) – wordt de aandacht verdeeld over meerdere deelnemers en kan een ieder bij tijd en wijle de kat uit de boom kijken, actief meeluisteren als men niet zo’n prater is of niet zo op de hoogte is met het onderwerp.

5- Het groepsgesprek maakt het mogelijk, dat de deelnemers zich herkennen in elkaar, in hun gevoelens, hun problemen, hun

aanpak, hun visies, etc. Men staat niet meer alleen; de pluriformiteit aan inbreng kan zeer bemoedigend werken.

6- Tot slot iets wat elders niet kan, althans niet met die veiligheid en in die vrijheid: ontlasting van door de sterke druk tot aanpassing opgedane emoties. Dienstplichtigen kunnen, vooral in de eerste maanden door de abrupte overgang van burger- naar militaire maatschappij, sterk emotioneel geladen worden.

Tenslotte is het een ervaringsgegeven, dat 70 tot 80% van de individuele hulpzoekers zich melden na of door g.v.-bijeenkomsten. Men stapt niet zo maar naar een hulpverlener toe. Men wil liever deze eerst vanuit de onbedreigde positie tijdens een g.v.-bijeenkomst waarnemen, bezig

naar mijn inzicht de verantwoordelijkheid voor verstrekking van voldoende tijd voor g.v.-uren niet delegeren naar de militaire leiding. Dit alleen al niet op grond van de reeds enige malen besproken tegenstelling, en temeer niet, omdat de militaire leiding zich steeds te krap met tijd bedeedt acht. Het is even absurd als zou de zaak worden omgekeerd en zou de militaire

zien. Zo kan men een zekere bekendheid met, een zeker vertrouwen ten aanzien van de g.v.-er opbouwen, alvorens hem in vertrouwen te nemen.

Nogmaals over de verantwoordelijkheid

De voor het instellen en handhaven van g.v.-uren verantwoordelijke instantie kan geen andere zijn, dan die ook de krijgsmacht zelf heeft ingesteld: de politieke leiding. Het is dezelfde instantie waar ook de krijgsmacht moet aankloppen voor haar middelen in materieel, personeel en tijd. De behoefte aan en de noodzaak van g.v. is een mét de krijgsmacht gegeven zaak, ongeacht of die krijgsmacht – naar eigen maatstaven – een goede dan wel slechte is, en ongeacht of zij zelf voldoende tijd heeft voor de verwezenlijking van haar taak. De volksvertegenwoordiging kan

leiding voor haar tijdsbehoefte afhankelijk zijn van de diensten geestelijke verzorging.

Ik hoop dat de g.v.-uren in voldoende frekwentie (minstens één les per week) gehouden kunnen blijven worden. Want, indien de g.v.-er zou worden gedwongen tot slechts een spreekkamerfunctie, wie zal dan de gelukkige zijn die over hem kan beschikken? Overigens, dezelfde vormingskansen op peil houden zonder g.v.-uren zou voor de humanistische geestelijke verzorging een verveelvoudiging van het aantal raadslieden moeten inhouden, en dat zal de bedoeling ook wel niet zijn.

Wat is humanistische geestelijke verzorging?

Mensen verkeren vaak in moeilijke situaties. Er moeten beslissingen worden genomen. Hoe nemen we die zo verantwoord mogelijk? Wil en kan ik mijn eigen verantwoordelijkheid onder ogen zien?

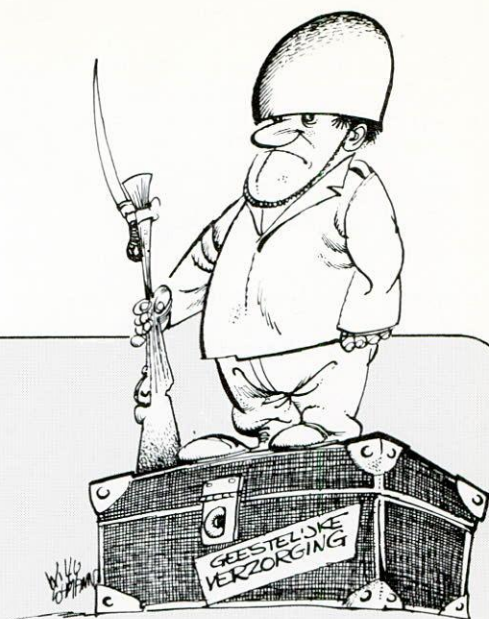
Het spreekt helemaal niet vanzelf, dat de mens in een moeilijke situatie een goed antwoord en juiste beslissingen weet. Hij heeft ruimte, tijd en aandacht nodig om **zichzelf en de wereld te zien**. Vaak zal het hem helpen als er een uitwisseling van informatie plaatsvindt, bijvoorbeeld in een goed gesprek met mensen in een soortgelijke situatie als waarin hij zich bevindt.

In veel gevallen is het soort communicatie dat we hierboven bedoelden, zeker geen luxe. Een aantal militairen maakt dankbaar gebruik van de mogelijkheid om tijdens de g.v.-uren op de kazerne een beetje duidelijkheid te scheppen, door eigen ervaringen en opvattingen uit te wisselen met die van hun kollega's en van de raadsman. Natuurlijk, de raadsman staat tot je dienst als je echt vastloopt en zal je dan desgevraagd helpen. Maar het lijkt niet zo verstandig om pas dan eens naar hem toe te stappen. Hij is immers al veel eerder tot je beschikking. Je hoeft niet zó lang te wachten. De genoemde g.v.-uren zijn er ook nog.

Misschien voelen sommige mensen zich te trots om hulp in te roepen: zij willen de zaak zelf oplossen. De moeilijkheden dreigen hen wel eens over het hoofd te groeien, maar zij houden het allemaal voor zich, met de gedachte dat het toch niks helpt er met een ander over te praten, of omdat ze menen dat een mens overal zelfstandig uit moet komen.

Het is voor deze mensen waarschijnlijk goed te weten, dat een goed gesprek met de raadsman je zelfstandigheid niet in de weg staat. In een sfeer van vertrouwen proberen we te ontdekken wat er werkelijk aan de hand is en gaan we de mogelijke oplossingen zoeken. Wie moet uiteindelijk beslissingen nemen? Precies, de man met de moeilijkheden.

Het is beslist geen schande om

Dat is het!

1. Humanistische geestelijke verzorging is de beroepsmatige benadering van de medemens in diens levensmoeilijkheden en ontplooiingsmogelijkheden, teneinde het vermogen tot zelfstandige en kritische deelname aan zijn bestaansverhoudingen te activeren.
2. De relatie tussen verzorger en cliënt wordt gekenmerkt door samenwerking, enerzijds bepaald door het verantwoordelijkheidsbesef van de raadsman en anderzijds door de vrijwillige deelname aan het proces door de deelnemer of cliënt.
3. De deelnemers worden aangesproken op hun vermogen tot zelfwerkzaamheid in vrijheid en verantwoordelijkheid, terwijl zo mogelijk ook oefensituaties worden gemaakt om communicatie tussen groepen en leden van groepen te bevorderen.
4. Er wordt ook aandacht besteed aan de mogelijkheid dat een samenlevingsstructuur aanleiding kan zijn tot het ontstaan van gestoord gedrag. De structuur van speciale werkverbanden en de aard van het bedrijf dienen de deelnemers te leren onderkennen en hanteerbaar te maken.
5. Vorming is een proces, waarin een mens (in wisselwerking met zijn omgeving) kan komen tot optimale ontplooiing. Geestelijke verzorging beoogt op haar wijze deze vorming te bevorderen met alle activiteiten die er (doelbewust en met gebruikmaking van bepaalde methoden, technieken en hulpmiddelen) op gericht zijn voorwaarden te scheppen waardoor menselijke ontwikkeling mogelijk wordt en de beletselen weg te nemen die deze ontwikkeling verhinderen.
6. De raadsman is alert op de mogelijkheid dat het geheel of een gedeelte van de levensmoeilijkheden van een cliënt in verband staan met somatische en/of psychische afwijkingen, die vanuit andere vakgebieden beter benaderd kunnen worden. Hij zal dus soms moeten doorverwijzen naar bijv. een psychiater, maar kan dan nog vaak belangrijk werk doen voor de cliënt, wiens kontaktpersoon hij desgewenst blijft.
7. Humanistische geestelijke verzorging probeert de deelnemers te laten functioneren als redelijke en zedelijke mensen, stimuleert een democratische houding, stelt de gelijkwaardigheid, vrijheid en onderlinge verbondenheid centraal, en beoogt humanisering van het persoonlijk en maatschappelijk leven.

samen met anderen iets uit te vinden of gebruik te maken van de kennis van andere mensen. Bij grote, zowel als kleine problemen doen we dat allemaal dagelijks. En wie heeft nooit eens tegen iemand aangeleund, omdat het hem even te moeilijk werd?

De humanistische geestelijke verzorging is hulpvaardig, maar dan wel op een manier, die erop gericht is dat men zo spoedig mogelijk (weer) op eigen benen staat en een zelfgekozen weg kan volgen. We hoeven overigens niet akuit in geweldige problemen te zitten om ergens goed over na te denken. Je inzicht verruimen door met andere mensen lopende zaken te bespreken, maakt meestal je mogelijkheden groter. En daar gaat het toch om?

In een goede geestelijke verzorging blijkt, dat mensen met twijfels en onvrede leven en daarmee ook naar ons en naar elkaar toe durven komen. Elk mens verkeert in een spanningsveld. En militairen moeten vaak heel speciale moeilijkheden onder ogen zien. Aangezien de moderne samenleving, ook de krijgsmacht,

gekenmerkt wordt door een zeer ver doorgevoerde instrumentatie en organisatie, moeten de mensen in de gelegenheid worden gesteld elkaar te helpen toch nog persoonlijk te reageren en ageren. Dit heeft pas een redelijke kans van slagen voor velen als deze vorm van hulp ook georganiseerd wordt. De leiding van de krijgsmacht mag zich zeker niet onttrekken aan de verantwoordelijkheid voor haar personeel, ook voor bovengenoemde zaken. Er zal minstens tijd beschikbaar moeten blijven of komen. De huidige regeling g.v.-uren bijvoorbeeld is reeds een minimale. Hierop bekibbelen zou in de praktijk er op neerkomen, dat de geestelijke verzorging en vorming onmogelijk wordt.

Over de inhoud van onze geestelijke verzorging zou eigenlijk heel wat gezegd moeten worden, maar wij moeten ons hier noodgedwongen beperken tot twee kernwoorden: **bewustmaking** en **aktivering**. In het humanisme staat nu eenmaal centraal de gedachte, dat iedere mens een vrije persoonlijkheid behoort te zijn, wat er op neerkomt,

dat men in zelfstandigheid tracht te komen tot eigen meningen, opvattingen en overtuigingen omtrent de belangrijkste problemen van leven en dood, en dat men de ruimte wil en kan scheppen om naar zijn bevindingen te handelen te midden van en met de mensen waarmee we te maken hebben. De taak van de raadsman in dit proces kan buitengewoon belemmerd worden als niet zou worden bevorderd, dat hij een gemakkelijke toegang heeft tot de medewerkers aan de krijgsmacht. De g.v.-uren en vormingsdagen hebben mede deze functie en zullen dan ook nimmer mogen verdwijnen!

Wat is het doel van humanistische geestelijke verzorging?

Dit kan eigenlijk heel kort onder woorden worden gebracht. Het doel van humanisten in dit werk is: zichzelf en anderen te helpen om datgene te worden dat wij allen in aanleg zijn, n.l. vrije mensen met een eigen verantwoordelijkheid. Wie hier rooskleurig tegen aankijkt, kent de praktijk van het menselijk leven nauwelijks. Er is een behoorlijke inspanning vereist, die alleen maar enige kans van slagen heeft als wij ons een bepaalde houding weten eigen te maken. Een kleine uitweiding is hier voor de duidelijkheid wel op zijn plaats. Humanisten beschouwen de **vrijheid** als iets dat echt bij de mens hoort. Die vrijheid heeft natuurlijk wel grenzen, ondermeer in de persoonlijke aanleg, en er zijn ook heel wat beperkingen aan te wijzen, bijv. in sociale omstandigheden. Maar de mens kan verregaand ingrijpen en zijn vrijheid daarmee groter maken. Er zijn manieren van handelen waardoor méér mensen méér vrijheid krijgen, en ook dat achten wij heel belangrijk. Overigens is het ronduit misleidend om het begrip vrijheid te gebruiken zonder het te koppelen aan de **verantwoordelijkheid** die eraan vastzit. Vrijheid is dus niet alleen dat je kunt denken en zeggen wat je wilt, maar dat je het een en ander toepast in de dagelijkse praktijk. Anders heeft het allemaal heel weinig te betekenen. Stel dat iemand wel wat zeggen mag, maar verder geen enkele inspraak heeft over zaken die hem aangaan. Zo iemand houdt waarschijnlijk na verloop van tijd wel op met denken en praten (als hij tenminste niet in allerlei vormen van zweverigheid vervalt), of hij gaat plannen uit broeden om bijvoorbeeld met geweld zijn zeggenschap te verkrijgen.

De humanistische geestelijke verzorging probeert nu juist **een**

demokratische levenshouding te bevorderen, want deze is nodig voor realisering van de menselijke vrijheid. Zij past in de uitgesproken doeleinden van de nederlandse staatsinrichting.

Aangezien het ons te doen is om bevordering van de mogelijkheid en vaardigheid tot een bewuste en kritische deelname aan de bestaansverhoudingen, een betere communicatie en beeldvorming, en om de ontplooiing van het individu in zijn leef- en werksituatie, hechten wij een grote waarde aan de ontmoeting van mensen met elkaar in een open sfeer. In de krijgsmacht gebeurt dit thans vaak in de g.v.-uren!

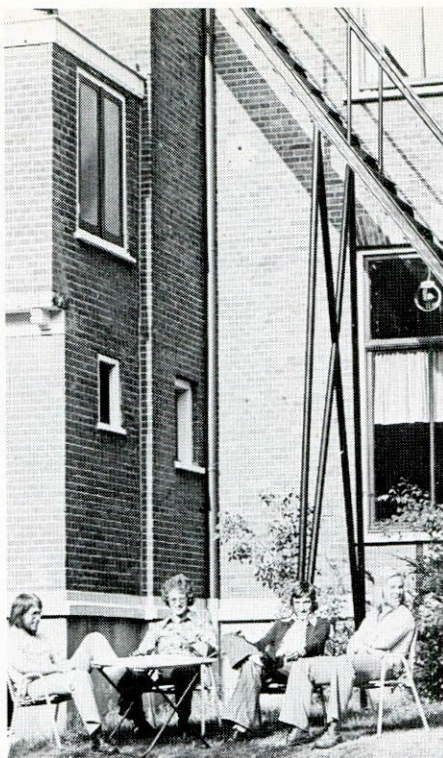
Waarom nu juist géestelijke verzorging?

Een mens heeft de mogelijkheid van bewust-zijn. Hij is zich lang niet altijd bewust van wat hij doet. Allerlei dagelijkse dingen doen we onbewust, zoals lopen, schrijven, enz. We realiseren ons niet wat er allemaal bij te pas komt als we zulke dingen doen, en dat is vaak ook niet nodig. Maar als ik wil weten wie ik eigenlijk ben en waarvoor ik leef of eventueel bereid ben mijn leven te wagen, dan wordt het anders. Dan kan het wel degelijk nodig zijn mij een aantal zaken bewust te maken. Het gaat hier om wat we geestelijke problemen plegen te noemen. Hoe geef ik zin aan mijn leven en mijn handelingen?

In de humanistische visie moet de mens op dit gebied zelf actief worden, zonder dat hij hulp ontvangt van „generzijs” of zich kan beroepen op heilige boeken en instanties. Hij is ook hier aangewezen op zichzelf en zijn mede-mensen.

De mens wil in feite betekenis geven aan zijn leven, wat hij dan ook in zijn keuzes tot uitdrukking brengt. Hij moet dan een samenhang leren zien en de mogelijkheid krijgen een identiteit op te bouwen. En dit is precies het terrein dat we geestelijk noemen. Het geestelijke staat dus in deze visie niet los van het lichamelijke en van de buitenwereld, van waaruit ons juist de problemen bereiken en waar ons denken ook altijd betrekking op heeft. Er is relatie tussen het individu en de samenleving. Zelfs kunnen niet alle problemen in en door het individu worden opgelost. Problemen worden mede door de samenleving bepaald en als individu word je ook door de samenleving gevormd. Omgekeerd beïnvloedt het individu de samenleving. De gezondheid van beide staat op het spel.

Geestelijke vraagstukken hebben dus betrekking op alle gebieden

waar vragen van waarheid en leugen, goed en kwaad een rol spelen. De manier waarop we iets benaderen maakt uit of we het woord „geestelijk” kunnen gebruiken.

Profvoetbal, abortus, drankgebruik, bewapeningswedloop, film, muziek, dit alles en nog veel meer kan geestelijk benaderd worden. Het gaat in de geestelijke verzorging van de mens merendeels om dingen van de dagelijkse realiteit. De humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht richt zich uiteraard het meest op de specifieke problemen van de man in dienst. Zij bedient zich daarbij van de broodnodige uren g.v. en de vormingsdagen op het Coornherthuis.

Wat is nodig voor humanistische g.v.?

Verantwoordelijkheid, motivatie, vrije meningsuiting zijn belangrijke zaken, ze behoren binnen ons werk, óók in de krijgsmacht, een ruime plaats te krijgen, dagelijks. Zelfs als dit zo was (dat het niet altijd het geval is, weet iedere insider) dan nog is er ruimte voor bezinning nodig. Het is een lange en moeilijke weg naar bewustheid, emancipatie en vrijheid. Op deze weg liggen thans een aantal mogelijkheden voor speciale vormingsactiviteiten. Humanistische geestelijke verzorging betreft zich namelijk niet alleen op de mens in akute nood, maar wil er zijn voor allen die zoeken naar een menswaardige oplossing van persoonlijke en maatschappelijke problemen. We willen van elkaar iets opsteken om

uit te vinden welke richting we proberen uit te gaan met ons leven.

De eisen die het bedrijf stelt, zijn velerlei. Het is ons bekend en de raadslieden en vormingsleiders gaan beslist niet op de stoel van de krijgsmachtleiding zitten, als ze toch mét en namens de deelnemers aan onze geestelijke verzorging óók een eis stellen: behoud en, waar mogelijk, uitbreiding van de **faciliteiten** voor g.v.-werkzaamheden!

We zouden in termen van „dringend beroep op” enzovoorts kunnen spreken. Vriendelijkheid is bij humanisten een hooggewaardeerde menselijke benaderingswijze. Maar de ernst van de zaak gebiedt ons hier anders.

Het gaat om een **recht** dat de kerken en het humanistisch verbond hebben en wat hen ook is toegekend door onze volksvertegenwoordiging. In Nederland zullen soldaten tot en met generaals en minister het recht niet in eigen, partikuliere hand mogen nemen. Wie een verandering in de bestaande toestand wil, zal in overleg moeten treden met de desbetreffenden of hun vertegenwoordigers.

Wie anders handelt, mag verwontwaardiging en actie verwachten van degenen die gepasseerd worden. Het water is ons en onze deelnemers tot aan de lippen gekomen. Door de huidige voorzieningen wordt nauwelijks soelaas geboden aan de noden en behoeften van de militair op dit gebied. Er is al veel ingeleverd, en dat gebeurt door allerlei omstandigheden nog dagelijks.

De humanistische geestelijke verzorging, sinds jaren kampend met een groot gebrek aan mankracht, zodat vele taken moesten blijven liggen, moge een jonge organisatie zijn, onmondig is zij zeker niet. Tegen vermindering van faciliteiten zal zij zich op alle legale manieren verzetten. De krijgsmacht is niet zo maar een groot bedrijf als de andere. Er is een zeer specifiek doel, en de middelen zijn er ook naar. Dit is dermate ingrijpend voor de deelnemers eraan, dat slechts een onnozele hals kan menen dat we hier zitten in de

sfeer van het vanzelfsprekende en gemoedelijke. Bezinning is dan waarachtig geen luxe, en geestelijke domheid en luiheid zelfs katastrofaal.

Waarom is dit zo belangrijk voor militairen?

Allereerst willen we een paar redenen noemen waarom het recht op geestelijke verzorging van dienstplichtigen en kort-verband-vrijwilligers niet alleen onverkort gehandhaafd, maar zelfs heel wat beter gehonoreerd moet worden, dan vaak nog het geval is.

1. Bovengenoemden worden gedurende enige tijd uit een burgerlijke leef- en werksituatie gehaald; het is niet zeldzaam dat zich moeilijkheden voordoen in verband met de grote wijziging in situatie.
2. Een goed geleid regelmatig contact met lotgenoten kan zeer preventief werken, opdat mogelijke aberraties (tot zelfs gewelddadige uitbarstingen) de medewerkers aan de organisatie niet in een nog moeilijker positie plaatsen dan noodgedwongen reeds het geval is.
3. Midden in het zoeken naar een psychologische en vooral sociale identiteit komen deze militairen de krijgsmacht binnenwandelen. Is het geen logische zaak, dat er wat

ruimte wordt geschapen voor uitwisseling van ervaring, doorspreken van moeilijkheden, het aandragen van bouwstenen voor de vorming van onze persoonlijkheid?

4. Vertrouwen wordt langzamerhand gewonnen. Het bovenstaande maakt het mogelijk, dat de raadsman eerder wordt geraadpleegd als er eens iets helemaal mis zit.
 5. Inderdaad vraagt dit alles een zekere tijdsduur en continuïteit, waaraan het echter in de strijdkrachten thans reeds te vaak ontbreekt. De medewerking van de leiding is niet overal optimaal. Zo dreigen de weinige mogelijkheden van dit ogenblik nog in-effectief gemaakt te worden.
- Wie wil er eigenlijk, dat ons dit beetje ook nog afgenomen wordt? Was het teveel? Was het verkeerd wat we deden? Heeft het leger het te druk om tijd voor nadenken te geven? Dat is dan toch wel een foute zaak. Wie de noodzaak van geestelijke verzorging erkent, ziet ook wel, dat er een bredere uitbouw aan moet worden gegeven, met name aan de basis van het bedrijf. Maar juist door de bijzondere aard van het bedrijf mag men ook niet onderschatten welke geestelijke nood er is bij hen die vrijwillig zijn togetreden. Dat moet trouwens nog om een andere reden.

Vraagstukken van maatschappelijke aard komen binnen de krijgsmacht niet uitdrukkelijk binnen de vorming aan de orde. Ook binnen de voorlichting niet. Gedeeltelijk liggen hier uitstekende motieven aan ten grondslag. Het geven van eenzijdige indoktrinatie is namelijk snel aanwezig. Toch moet hier voor een begripsverwarring worden gemaakt. Immers, de militair wordt geacht zijn taak met toewijding te verrichten. Deze taak kan het grootste risico met zich meebrengen, namelijk het verlies van leven of het krijgen van blijvende invaliditeit. Ook is het zeer goed mogelijk dat hij dit anderen zal aandoen. Wanneer hij weigert zich te realiseren waarom dit eventueel gedaan wordt, maakt hij zich tot handlanger, ja zelfs huurling. Het Nederlandse leger is geen vreemdelingenlegioen. Motivatie is niet minder belangrijk dan een uitstekende training. Nu kan men het doel van de krijgsmacht op geen enkele wijze los zien van de maatschappelijke realiteit. Geestelijke verzorging en vorming vanuit humanistische opvatting, mogen dan ook niet los worden gezien van de maatschappelijke werkelijkheid. De taak van een mede daarop gerichte vorming is dan uiteraard dat diverse meningen en standpunten in discussie komen, opdat ieder zich objectief en rekening houdend met een veelheid aan gezichtspunten, een persoonlijke, verantwoorde opvatting kan verwerven.

Waarom niet buiten de krijgsmacht?

Maar, zo kan men tegenwerpen, kan dit alles ook niet buiten de krijgsmacht plaatsvinden? Heeft de burgersamenleving hier geen taak? Natuurlijk! Maar, de mens leert nu eenmaal het gemakkelijkst in die situatie waarin de vragen concreet op hem afkomen. En dat is heel bijzonder het geval, wanneer hij zich aan het handwerk zet, dat de krijgsmacht van hem moet vragen. Elke militair moet komen tot het bewust uitvoeren van een taak die hem door onze democratie is opgelegd. De militair moet zijn innerlijke werkelijkheid in verband kunnen brengen met de grotere ethische en maatschappelijke vraagstukken. Hij moet niet alleen leren een oorlog te voeren, zo mogelijk te overleven, maar hij dient op de hoogte te zijn van de oorzaken van die oorlog. Met andere woorden: hij moet als mens, ook in de militaire situatie, ernstig worden genomen. De maatschappelijke en ethische zaken kunnen als invalshoek van een geestelijke oriëntatie niet worden gemist. Als het goed is, bevat elke geestelijke verzorging nu eenmaal

sociale, kulturele, maatschappelijke, intellectuele redelijke aspecten, die overigens in direct verband staan met de werk- en leefsituatie.

De humanistische geestelijke verzorging probeert kritisch, open en openhartig te zijn. Zij tracht de mensen in een vormingsproces te betrekken en waar voorlichting nodig is, deze ook meerzijdig te geven. Zij is onafhankelijk en laat de deelnemers ruimte voor echte bezinning. De regeling g.v.-uren is althans één mogelijkheid voor de nederlandse militair om zich een oordeel te vormen en zijn verantwoordelijkheid in oegenschouw te nemen. Hopelijk wordt hij geïnspireerd om eens een paar dagen wat dieper op de zaken in te gaan en gebruik te maken van zijn recht op uitzonderingsverlof voor een bezoek aan het vormingscentrum. Ieder die het leven van de militair kent en de democratie een goed hart toedraagt, weet ook wel dat dit alles bepaald niet overbodig is. De geestelijke gezondheid wordt zwaar op de proef gesteld door allerlei omstandigheden in de krijgsmacht. Laat ons dit toch een wérelijke zorg zijn, tot welzijn van de mens in de krijgsmacht! Medewerking, óók van de diverse autoriteiten, moge hierbij nog eens met nadruk in overweging worden gegeven.

Geestelijke verzorging is geen luxe!

Vrijwillig dienenden zowel als dienstplichtigen ondervinden een aantal negatieve invloeden van hun typische omstandigheden. Belangstellenden kunnen dit nog eens nalezen in rapporten die door de krijgsmacht zelf zijn uitgebracht, zoals: "Dienstplichtigen spreken" en het rapport over het dysfunctioneren van militairen. Insiders hadden dit en ander materiaal nauwelijks nodig. De nood is hier en daar uitzonderlijk hoog en het aantal crisis-gevallen tamelijk onrustbarend. Er worden plannen uitgewerkt die minstens antonen dat men het er in de krijgsmacht ook niet bij laat zitten. Er komt een prijzenswaardig stuk personeelszorg op gang. Dit neemt niet weg, dat voorkomen nog altijd beter is dan genezen. Er valt nog veel te doen aan verbetering van de werkverhoudingen.

Te weinig wordt nog beseft, dat **alle** medewerkers aan een geweldorganisatie zich per definitie bevinden in een uiterst problematische situatie. Als het gebruik van dodelijk en verminkend geweld geen problemen oproept, wat zou het dan nog wel doen? De gevolgen van

nieuwe wapenwerktuigen maken de vraagstukken die wij bedoelden, alleen maar klemmender. Natuurlijk, de burger kan zich niet aan zijn verantwoordelijkheid onttrekken door dit gebied maar aan militairen over te laten. Omgekeerd kan de militair echter zijn verantwoordelijkheid niet op burgers en hun instanties afschuiven. De militair is zelf een staatsburger. Hij is in de allereerste plaats een méns, die evenmin als wie ook aan zijn menselijke verantwoordelijkheid kan ontkomen. De geestelijke verzorging **mag** en **moet** hier steeds weer aan herinneren.

Voorts moet nog worden opgemerkt, dat het **inoefenen** van militaire vaardigheden directe zowel als indirecte invloed heeft op de persoonsontwikkeling van instructeurs en deelnemers. De eventuele toepassing van het geleerde is zelfs dusdanig ingrijpend in het bestaan van onze medemensen, dat wij ons dienaangaande hebben te verapenwoorden. De gebruikers van wapengeweld zullen over hun verantwoordelijkheid moeten spreken met elkaar, en door anderen mag zulk een verantwoording ook redelijkerwijze geëist worden. Een samenleving die ontkent, dat de mens een redelijk en zedelijk wezen is, zal bovenbedoelde geestelijke

benadering radikaal van de hand wijzen en mensen als puur instrument behandelen. Een samenleving, die niet tot dit onder-menselijk nivo wil afdalen, zal zuinig zijn op elke institutionele mogelijkheid om bezinning en verantwoording te stimuleren.

De nederlandse samenleving heeft dus logischerwijze de geestelijke verzorging in haar krijgsmacht gelegeitimeerd en een onafhankelijke status gegeven. In dit verband kwam ook een regeling g.v.-uren tot stand, die weliswaar tot het minimale is teruggebracht, maar het is in elk geval wát. Levensbeschouwelijke organisaties stelden mensen beschikbaar en de overheid stak er wat geld in. De bedoeling van dit alles is natuurlijk niet om een paar burgers en militairen een aardig tijdverdrijf te schenken en dan nog de illusie op te houden alsof de militair ook als mens in Nederland serieus wordt genomen. Laat het volkomen duidelijk zijn, dat het bovengestelde in de praktijk héél iets anders betekent, en wel, dat bezinning op geweld is toegestaan, overal en voor iedereen in Nederland, en met name ook in het nederlandse leger. De geestelijke verzorging stelt, dat bezinning geëist mag worden op redelijke en zedelijke gronden. De overheid heeft dit standpunt duidelijk gehonoreerd, gezien het feit dat de geestelijke verzorging niet wordt gerangschikt onder de militair-nuttige of het leven van militairen veraangenamende zaken.

De raadsman is dus géén moreels- en evenmin een welzijns-officier en de uren g.v. vallen al evenmin onder instructie of ontspanning. Deelname eraan is uit de aard der zaak niet af te dwingen, maar wie er aan deelneemt heeft zich aanspreekbaar gemaakt. De militairen van onze g.v. willen in principe het geweld onder menselijke controle houden. Zij gaan hun handelingen konfronteren met de waarden en normen die in hun leven een rol spelen. In laatste instantie willen zij die waarden en normen voor zichzelf en anderen ter discussie stellen. Moeilijk en moeizaam is dit proces. We werken eraan met vallen en opstaan. De humanistische geestelijke verzorging staat in de eerste plaats in dienst van de mens in de krijgsmacht, en is geen verlengstuk van die krijgsmacht. Geen burger van Nederland, geen volksvertegenwoordiging en geen verantwoordelijk leider zou het anders wensen. Of toch?

A. Struijk
(adj. directeur
Coornherthuis)

Waar hebben we het nu precies over?

Krijgsmacht en vorming

Als je alle publikaties over vorming binnen de krijgsmacht – daarin begrepen bedrijfsvorming en kaderscholing – eens op een rijtje zou zetten, zou je best een aardig boekenkastje kunnen vullen. Zelfs als je je tot nederlandse geschriften wil beperken, krijg je nog wel een plank vol. Wie na deze opmerkingen hieronder een wetenschappelijk gefundeerd en rijkelijk van voetnoten voorzien betoog verwacht, moet ik adviseren nu direct naar ander leesvoer om te zien. Nee, liever wil ik me hier richten tot diegenen die geïnteresseerd zijn in het praktisch beleid, dat in de strijdkrachten m.b.t. vormingswerk wordt gevoerd of, zo u wilt, niet gevoerd.

Hernieuwde belangstelling

Verheugend vind ik in elk geval, dat in de laatste tijd een aantal publikaties is verschenen in legerkringen, die uitdrukkelijk om meer aandacht voor het vormingsproces binnen de krijgsmacht vragen en soms zelfs om een uitgesproken beleid. Laat ik ze eerst kort noemen en er later in dit artikel enige kanttekeningen bij maken. In de in 1977 uitgekomen artikelenbundel „Welzijn en Krijgsmacht” (in EGO van mei '78 besproken door Sinke) schreef M. H. van Meijenfeldt een bijdrage „Vorming in de krijgsmacht”. In de Militaire Spectator van maart 1978 schreef drs. G. J. van den Heide, legerpredikant, over „De verhouding geestelijke vorming – bedrijfsvorming”. Eveneens in De Militaire Spectator, van oktober 1978, publiceerden N. F. J. Diks en H. Horstman (majoor der cavalerie en kapitein van de geneeskundige troepen) over „De relatie tussen bedrijfsvorming en geestelijke verzorging”. Al wat eerder (september 1976) verscheen de nota „Vormingswerk op het Katholiek Militair Vormingscentrum „De Vlasakkers”. En tot slot zijn voor dit artikelje vanzelfsprekend relevant de in dit EGO-nummer gepubliceerde artikelen, m.n. die van Struijk en Gerards.

Terminologisch uitstapje

Het valt nauwelijks te ontkennen, dat de begripsverwarring rond de term vorming – en helaas met name in militaire kringen – nog steeds welig tiert. Zonder de pretentie te hebben daar nu hier voor eens en altijd een eind aan te kunnen maken, wil ik u toch – voor alle duidelijkheid – uitnodigen voor een korte ekskursie op het droge terrein van de terminologie. Hier volgen aanstands een aantal – binnen het vakgebied vrijwel algemeen aanvaarde – begripsomschrijvingen. Ze zijn afkomstig uit de „nota met de

lange naam” (ook wel genoemd „de paarse bijbel van het vormingswerk” i.v.m. haar fundamentele, uitvoerige aanpak en kleur van de eerste druk): 'Functie en toekomst van het vormings- en ontwikkelingswerk met volwassenen in de Nederlandse samenleving', een nota uitgebracht door een studietoelatingcommissie in opdracht van het bestuur van het Nederlands Centrum voor Volksontwikkeling, Amersfoort, december 1969 (voor geïnteresseerden: herdrukt in de reeks Vormingswerk, theorie en praktijk, nr. 5, H. D. Tjeenk Willink, Groningen, 1972). Zet u schrap, daar gaan we:

„**Vorming** is een proces in de persoon waarbij deze komt tot een beter verstaan van zichzelf en zijn situatie, tot een kritische waardering daarvan en tot een bewuste en gerichte hantering van de mogelijkheden in zijn samenlevingssituatie.

Vormingswerk is intentioneel gericht op de bevordering van dit proces. De persoon in zijn totaliteit en de samenleving in actuele ontwikkeling zijn daarbij steeds als achtergrond en horizon aanwezig. Het vormingswerk wordt qua thematiek mede vanuit de samenleving gevoed.”

„**Ontwikkelingswerk** vindt het aangrijpingspunt vooral in een bepaald aspect van de persoon. Het gaat daarbij bijv. om kenvermogens, kennisinhouden of het vermogen tot expressie. Het is in het algemeen persoonsgebonden en relatief vrijblijvend t.o.v. de maatschappelijke werkelijkheid.”

Bij **scholing** (omscholing, herscholing, bijscholing) wordt vooral gedacht „aan de ontwikkeling van bepaalde vaardigheden van formele en instrumentele aard die nodig zijn voor de uitoefening van een specifieke taak. De effectiviteit van de leerprocessen krijgt daarbij de meeste aandacht. Methodisch vindt scholing het aangrijpingspunt vooral in vaardigheden.”

En als vierde en laatste citaat: „Aan vormingswerk neemt men deel op basis van vrijwilligheid; het individu wordt er uitgenodigd tot **zelfvorming** door het aanbieden van informatie, door hulp bij oordeelsvorming, door gelegenheid te bieden voor dialoog en confrontatie, door oefening in vaardigheden en door deelname aan acties.”

Relatie met geestelijke verzorging

Waarom deze aandacht voor vorming en vormingswerk in dit extra-nummer van EGO over geestelijke verzorging? Het kortste antwoord op die vraag luidt: omdat vormingswerk deel uitmaakt van het takenpakket van de geestelijk verzorger in de krijgsmacht. Maar iets uitvoeriger kan er hier het volgende van worden gezegd. Bij de humanistische

geestelijke verzorging onderscheiden we sinds enige tijd het werk van de raadsman ten behoeve van de cliënt in grote lijn in drieën: individuele begeleiding, kommissiewerk en vormingswerk.

Individuele begeleiding van mensen (door de konfessionele partner benoemd als pastorale zorg) is van oudsher wellicht de meest bekende kerntaak van geestelijk verzorgers.

Het **kommissie-werk** is de jongste – en in tijd en omvang snel toenemende – taak die erbij is gekomen. Het betreft hier vooral het lidmaatschap van sociale coördinatiecommissies (bijna elk onderdeel heeft zo'n SCC), de regionale teams (binnenkort drie) en ook landelijke werk- of stuurgroepen (bijv. die m.b.t. begeleiding van het dysfunktioneren van militairen).

Het **vormingswerk** is in dit geval het werken met groepen – meestal (nog) dienstplichtige – militairen. Dit gebeurt op tweeërlei wijze: in 2½ daagse konferenties in één van de drie vormingscentra van de prot., r.k. en humanistische g.v. en in de zgn. g.v.-uren (uitvoeriger hierover elders in dit nummer).

Over de omvang van elk van deze drie taken in het totale pakket van een geestelijk verzorger kan hier geen uitspraak worden gedaan. Dat hangt af van het beroep dat er op hem wordt gedaan, in de eerste plaats door de cliënten, alsook van zijn individuele capaciteiten, opleiding, ervaring e.d. Wel is zeker dat deze drie taken heel nauw met elkaar samenhangen en dat vormingswerk met groepen deelnemers er een belangrijke plaats bij inneemt.

Vormingswerk

Over de **kwaliteit** van dit vormingswerk in de dagelijkse praktijk – als deeltaak dus van geestelijk verzorgers – zou uiteraard veel te zeggen zijn, bijvoorbeeld over de voorwaarden waaronder het in de krijgsmacht thans moet en eigenlijk zou behoren te geschieden (mankracht, accommodatie, middelen, e.d.), over de vooropleiding van g.v.-ers, de houding van leidinggevend t.o.v. dit werk, enz.

Daarvoor is hier niet de ruimte. Waar in dit taakonderdeel inhoudelijk naar wordt gestreefd – althans waar het humanistische g.v.-ers betreft – wordt elders in dit nummer uiteengezet door A. Struijk. Maar ook de eerder vermelde nota van het KMVC 'De Vlasakkers' bevat over de doeleinden, die de katholieke g.v. zich in deze stelt, een paar heldere passages. Zo wordt daar gesteld, dat in het vormingsgebeuren „de volgende fundamentele aspecten moeten worden betrokken:

a. Inhoudelijk bezien kan vorming min of meer het karakter dragen van godsdienstige (humanisten spreken hier uiteraard liever van levensbeschouwelijke, F.S.), ethische, staatsburgerlijke, sociale, wetenschappelijke en esthetische vorming. Maar wel moet het onderwerp en de aan te reiken informatie existentieel-relevant zijn, d.w.z. het moet een stuk bestaansverheldering kunnen betekenen die naar het oordeel van de participanten van belang is voor hun levenssituatie. Waarden, normen, levens-, mens- en wereldvisie hebben daarin een noodzakelijke, zij het niet altijd expliciete plaats. De informatieverstrekking en kennisoverdracht hebben binnen dit kader duidelijk hun grenzen en mogen niet afglijden naar het vrijblijvend interessante of leerzame. Overigens zullen de existentieel-relevante vragen niet altijd uitgesproken aanwezig zijn, maar het is veelal wel mogelijk ze in een proces van „unfreezing” aan de oppervlakte te brengen.

b. De existentieel-relevante inhoudelijkheid moet niet alleen vanuit kritische bewustwording maar ook vanuit emotionele verwerking deelnemers kunnen brengen tot een stellingname die medebepalend is voor hun toekomstige houding (attitude, motivatie).

c. Verdieping van inzicht en concrete stellingname moeten, waar mogelijk en nodig, leiden tot handelingsbereidheid. Vormingswerk moet en mag soms gestalte aannemen in vormen van actie. Dit kan leiden tot ontmaskering van „loos gepraat”. Bijzondere aandacht kan hier uitgaan naar de „hic et nunc” communicatiebereidheid, zijnde het meest elementaire maar niet altijd meest gemakkelijke aspect van menselijk samenzijn. De concrete situatie van elke groep zij hier de norm.”

Het bovenstaande werd zo uitvoering geciteerd in een poging duidelijk te maken wat m.i. de gewenste uitwerking is van de eerder gegeven definitie van vormingswerk. Aan die duidelijkheid ontbreekt het namelijk nogal eens, soms ook in de artikelen, waarbij ik hier nu de beloofde kanttekeningen wil maken.

Kanttekeningen bij Von Meijenfeldt

In zijn artikel „Vorming in de krijgsmacht” gaat M. H. von Meijenfeldt uit van dezelfde definitie van vorming als hiervoor werd genoemd. En aansluitend zegt hij onder **vorming in de krijgsmacht** te verstaan: „Het mede richting geven aan het vormingsproces in de militair (alsmede aan de burger in de krijgsmacht, aldus voetnoot 2, F.S.) met als oogmerk bij te dragen aan zijn

vorming tot een zelfstandig denkend mens die zich bewust is van zijn medeverantwoordelijkheid voor het voortbestaan van de samenleving die hij dient en die met het oog daarop in staat en bereid is om in zijn situatie adequaat te reageren op voor zijn taak relevante ontwikkelingen”.

Daarna gaat hij op een tweetal van die ontwikkelingen uitvoeriger in:

- de veranderende betekenis van militaire middelen in het internationale politieke verkeer en
- de toenemende mondigheid van de mens.

Om vervolgens te konkluderen, dat het niet verstaan en in handelen verwerken van deze ontwikkelingen „... onherroepelijk leidt tot vervreemding en onverschilligheid ten opzichte van het werk dat men moet doen”, terwijl „overwaardering van de militaire machtsfactor” een mogelijk ander gevolg wordt genoemd. Waarna hij stelt: „Ter voorkoming van deze gevolgen, die op den duur de geloofwaardigheid van de krijgsmacht ondermijnen, is het een verantwoordelijkheid van de krijgsmacht om mede richting te geven aan het vormingsproces in de militair door onder andere het ontwerpen van en het uitvoering geven aan een passend vormingsbeleid.”

Tot zover kan ik geheel met Von Meijenfeldt instemmen. Ook met de in zijn verdere betoog genoemde voorwaarden – noodzakelijk voor een goed verloop van dit vormingsproces – heb ik weinig moeite, mits e.e.a. niet te zeer beperkt blijft tot alleen het hoger management. Met de vervolgens aangegeven „vormingsdoelen” wordt het al iets moeilijker, gezien hun wat eenzijdige nadruk op militair-strategische aspecten. Op z’n minst zou ik er nog één aan laten voorafgaan: permanente aandacht voor de *ethisch-paradoxe* situatie van de

militair (term uit de Defensienota '74). Maar nog belangrijker is hoe deze doelen nader zouden worden uitgewerkt en naar de dagelijkse praktijk (bijv. van opleidingsprogramma's) vertaald. Want door geen analyse van de huidige praktijk te geven, waarin immers structureel weinig mogelijkheden voor het nastreven van die vormingsdoelen aanwezig zijn, heeft de auteur het moeilijke probleem van het overbruggen van die kloof omzeild. Geheel onbegrijpelijk is dat nu ook weer niet, als wordt bedacht dat bijv. een (deskundige) Commissie Vorming van de NRW mede hierdoor – en door de in de aanvang vermelde begripsverwarring – in '77 er niet in slaagde een eensluidend rapport uit te brengen. Ook is vermoedelijk hier de reden te zoeken, waarom de Stumik zijn aangekondigde deelrapport Vorming (nog) nimmer het licht deed zien.

Kortom: Von Meijenfeldt's artikel heeft mij eigenlijk alleen maar meer nieuwsgierig gemaakt: naar een verdere uitwerking enerzijds, naar de plaats van de (deeltaak vormingswerk van de) geestelijke verzorging daarin anderzijds. Zijn slotpassage doet mij iets goeds verwachten:

„Vorming is een proces in de mens. Een proces dat de mens brengt tot meer zelfstandigheid en volwassenheid in zijn situatie. De krijgsmacht kan aan dat proces bijdragen door het creëren van de juiste condities en door ondersteunende activiteiten. Zij behoort dat, uit respect voor de mens, te doen met bescheidenheid en terughoudendheid. Zij mag ook niet uit het oog verliezen dat vorming niet primair is bedoeld om van het individu een beter militair te maken. Door vorming kan iemand wel een beter functionerend mens worden. En als die mens dan ook nog kiest voor de doelstellingen van de krijgsmacht, is hij ook een beter militair. Maar die keus behoort hij in alle vrijheid te maken. Voor de ontwikkeling en het resultaat van het vormingsproces is alleen hij verantwoordelijk.”

KANTTEKENINGEN BIJ VAN DEN HEIDE

Ook de legerpredikant drs. G. J. van den Heide begint zijn eerdergenoemd artikel met te stellen, dat hij uitgaat van de vermelde definities van vorming en vormingswerk. Onder het kopje „bedrijfsvorming” merkt hij daarna onder meer op, dat m.n. het lagere personeel wel wordt opgeleid, „maar aan vorming (swerk, F.S.) wordt nauwelijks iets gedaan: dat aspect wordt meestal overgelaten aan externe instanties als vakbonden en kerken” en bij voorkeur in de vrije tijd.

En hij vervolgt: „Ook moet nog worden vermeld de interne beïnvloeding die van de bedrijven uitgaat op de daarin werkzame mensen. Dat komt niet zelden neer op een *negatieve vorming* (curs. v. d. H.): men is bereid aan het productieproces deel te nemen zonder zichzelf en anderen de relevante ethische vragen te stellen, laat staan daarop antwoord te geven”. Volgens Van den Heide is van deze „*passieve vorming*” (curs. v. d. H.) ook binnen de krijgsmacht sprake en hij bepleit „kritische vragen te stellen over de

artikel juist aan, dat vormingswerk op levensbeschouwelijke basis meer is dan een aanvulling: het „is gebaseerd op de principiële onvolledigheid van die andere. Wij pretenderen de totale mens op het oog te hebben, en zijn van mening dat die elders onvoldoende aan zijn trekken komt”.

Zelf zou ik het met een beeldspraak zo willen voorstellen: geestelijk vormingswerk is niet de laatste, „aanvullende” schakel die de ketting tot een geheel maakt (maar daarna niet meer van de andere is te onderscheiden); nee, zij is eerder het metaal waaruit de ketting bestaat en dus bestanddeel van elke schakel (zwakke zowel als sterke).

Geestelijk vormingswerk is immers het enige, dat zich als zodanig expliciet bezig houdt met vragen van zingeving, goed en kwaad, met het (behulpzaam zijn bij het) toetsen van persoonlijke en institutionele gedragingen aan normen en waarden.

En terecht merkt Van den Heide op, dat juist in de krijgsmacht „een sterke nadruk (valt) op de vraag naar de zin van dit alles. En die zin kan nooit worden gevonden binnen het apparaat zelf”. En even verder: „Ook afgezien van de onvermijdelijke leegloop zal het eigenlijke werk vrijwel altijd als zinloos worden beschouwd. Eerst wanneer de ethische en maatschappelijke achtergronden duidelijk worden, kan er motivatie worden gevonden”. De onontkoombare konklusie lijkt mij: wat er ook gemist zou kunnen worden in de krijgsmacht, geestelijk vormingswerk nooit!

Kanttekeningen bij Diks en Horstman

Na het voorgaande kan ik t.a.v. dit meest recente artikel (okt. '78) wat korter zijn.

Met waardering constateer ik de nadruk die de auteurs leggen op het *permanente* karakter van het vormingsproces in de persoon: „Dit is een proces dat voortduurt tot het einde van zijn leven.” Het is dan ook wat jammer, dat ze dit iets verderop weer wat lijken terug te nemen door te „stellen dat met name de *jonge* (curs. F.S.) mens veelal meer „overeenkomst” heeft met een nagenoeg ruwe diamant, die voor een belangrijk deel nog moeten worden gevormd of geslepen.” Zo'n uitspraak kan (onbedoeld neem ik aan) voedsel geven aan illusies – en sommigen koesteren die graag! – als „beheersbaarheid” van de mens en „programmering” van het vormingsproces in de persoon, met het oog op een niet door die persoon zelf tevoren gesteld einddoel.

Een tweede kanttekening betreft de realiteitszin van de schrijvers, waar ze in hun passage over de geestelijke verzorging niet alleen de godsdienstige g.v. noemen, maar ook uitdrukkelijk van het doel van de humanistische g.v. gewag maken. Helaas komt dit nog zelden voor.

Voor het voorstel om de term „geestelijke verzorging” te vervangen door „geestelijke vorming” worden hier vooralsnog te weinig argumenten aangedragen, dan dat ik er direkt mee zou kunnen instemmen. Eerder in dit artikel werd er al op gewezen, dat vormingswerk slechts één van de taken van de g.v.-er is. (Indien de term geestelijke verzorging al zou moeten

worden vervangen, denk ik op dit moment eerder aan „geestelijke begeleiding” met als deeltaken vormingswerk, individuele hulpverlening en kommissiewerk.) Tenslotte pleiten Diks en Horstman in hun artikel „voor een hechte samenwerking tussen bedrijfsvorming, g.v. en de andere soorten van vorming; een samenwerking waarbij alle groeperingen in hun waarde worden gelaten”. Afgezien van de wenselijkheden en mogelijkheden daarvan, kan ik met de intentie van harte meegaan, doch voorlopig zijn er nog zoveel onduidelijkheden, dat aan eventuele samenwerking maar eerst meer gezamenlijk overleg dient vooraf te gaan.

Slotopmerking

Zeer kort wil ik tot slot nog enkele punten noemen, die – los van het voorgaande – m.i. de moeite van een verdere doordenking waard zijn.

1. Essentieel voor vormingswerk is een vrijwillige deelname. In het kader van de verdediging van immateriële belangen ligt er een taak van gewicht voor de belangenverenigingen om enerzijds (betere) voorwaarden voor vormingswerk te verwerven en anderzijds hun leden aan te sporen tot deelname.

2. Er dient bezinning plaats te vinden op en voorwaarden te worden geschapen voor gezamenlijke deelname van vrijwillig dienende en dienstplichtige militairen aan vormingsbijeenkomsten.

3. De in enkele jaren in aantal toenemende 2½ daagse UKW-konferenties (een verzwakte afspiegeling van pre-pensioneringskursussen in de burgermaatschappij) voor militairen van de Koninklijke Luchtmacht met hun echtgenotes blijken sterk in een behoefte te voorzien. Derhalve dient uitbreiding naar landmacht en marine ernstig in overweging te worden genomen.

4. Aan het slot van genoemde UKW-konferenties wordt ook herhaaldelijk de behoefte geuit aan soortgelijke thematische vormingskonferenties op lagere leeftijd. Ook het tegemoet komen aan deze behoefte verdient serieus op mogelijkheden van realisatie te worden onderzocht.

Rest mij de hoop uit te spreken, dat de signaleerde sneeuwbal van de hernieuwde belangstelling voor vormingswerk met deze bijdrage niet alleen groter is geworden, maar ook sneller zal gaan rollen!

drs. F. Spoelstra
(ass. hoofdredacteur)

toegepaste dan wel nog toe te passen handelwijzen”. Even verder stelt hij: „In de Defensienota 1974 is een hoofdstuk gewijd aan het onderwerp Vorming, doch daar blijft het theoretisch beperkt tot bedrijfsvorming. Praktisch daarentegen wordt zij in een missive van C-1 LK weer beperkt tot voorlichting (zowel in- als extern), opleiding en training, en leiderschapsvorming. Het is evenwel taalvervuiling (curs. F.S.) als dat geheel als „vorming” wordt bestempeld. Men leidt immers mensen op voor bepaalde taken, bezigt daarbij misschien methodes die aan het vormingswerk zijn ontleend, maar dat maakt het nog geenszins tot vorming; het wezenlijke daarvan toch is de eigen inbreng van de persoon, en die ontbreekt.”

Het gaat mij in dit artikel ook om die – bewuste dan wel onbewuste – begripsverwarring en de, veelal kwalijke, praktische gevolgen daarvan voor mensen in de krijgsmacht. Daarom stel ik voor om voor de vele activiteiten die met de term vorming worden aangeduid nauwkeurig na te gaan waar deze term beter kan worden vervangen door scholing, ontwikkeling of training (vgl. de eerder gegeven omschrijvingen). Ook een zorgvuldiger gebruik van de woorden vorming (als het proces wordt bedoeld) en vormingswerk (voor de organisatie van activiteiten ter bevordering van dit proces) kan tot verheldering bijdragen.

Naast het aspect van de taalvervuiling, constateert Van den Heide ook het inhoudelijke misverstand van het gebruik van het woord vorming bij elk afzonderlijk deelgebied (fysieke, verstandelijke, sociale, culturele, staatsburgerlijke, politieke, zedelijke, bedrijfskader-, groeps-, leiderschapsvorming): „Dat verraadt dat men te veel uitgaat van de deelaspekten van de mens en te weinig mikt op de totale mens. Ergo, men leidt wel op, maar vormt niet”. Wanneer hier is bedoeld: „Men leidt wel op, maar schept niet (ook) de mogelijkheden tot zelfvorming” ga ik geheel akkoord. Want voor alle duidelijkheid: geen mens of instantie kan én mag wezenlijk actief een ander mens „vormen”; goed vormingswerk kan én mag slechts de voorwaarden scheppen, opdat het permanent proces van zelfvorming (beter) kan plaatsvinden.

Wel hoop ik dat het aansluitende pleidooi van Van den Heide („voor de noodzakelijke, *aanvullende* (curs. F.S.) vorming” – i.c. geestelijke vorming of vormingswerk op levensbeschouwelijke basis – niet het misverstand handhaaft van weer een zoveelste toegevoegd deelgebied te zijn. M.i. toont zijn hele

Hoe het groeide:

25 jaar humanistisch vormingswerk met militairen

Toen op 27 januari 1946 in Amsterdam het Humanistisch Verbond werd opgericht, was het doel niet alleen de humanistische gedachte te verdiepen en voor niet-godsdienstigen gelijkberechtigting te verkrijgen (nog steeds een zeer gevoelige plek bij vele humanisten), maar niet minder deze groep op alle manieren geestelijke zorg te bieden. Dat noemde men toen „praktisch humanisme”, later „geestelijke verzorging”.

Vragen in de Kamer

Het nieuwe Verbond liet er geen gras over groeien, ook niet wat betreft de militairen.

Bij de defensie (toen oorlog)-begroting over dat jaar (22-8-1946) werden de minister reeds vragen gesteld met betrekking tot geestelijke verzorging in de krijgsmacht (voortaan zou dat ieder jaar gebeuren!). De minister antwoordde dat het Humanistisch Verbond niet een gelijke roeping heeft als de Kerken en daarom niet in de g.v. ingeschakeld kon worden.

In hetzelfde jaar werd, met medewerking van J. E. Marchand, res. 1e luitenant R.A.O. (later W.Z.Z.) het maandblad „Mens en Wereld” op de leestafel in de Utrechtse militaire inrichtingen neergelegd. Tot bijeenkomsten met militairen in de kazerne kon het door standvastige tegenwerking van kommandanten niet komen, ondanks medewerking van genoemde Marchand. Men had o.a. adressen van gezinnen aan de militairen willen geven, waar deze eens een avondje in huiselijke kring hadden kunnen doorbrengen. Er was te veel tegenwerking, te weinig geld en dus te weinig mogelijkheden.

In 1947: de gebruikelijke vragen in de Kamer en een onderhoud tussen de minister en de hoofdbestuurleden Van Praag, Hoesink en In 't Veld. Geen zichtbaar resultaat.

Oprichting Humanistisch Thuisfront

Op 14 oktober 1948 werd het Humanistisch Thuisfront „Humanitas” opgericht, als zelfstandige organisatie met als doel het geestelijk welzijn van buitenkerkelijke militairen te bevorderen. Later werd „Humanitas” uit de naam weggelaten, waarschijnlijk om verwarring met de gelijknamige Vereniging voor Maatschappelijk Werk te voorkomen. De oprichters waren o.a. het Humanistisch Verbond en het Nederlands Verbond van Vakverenigingen.

Dat het Humanistisch Thuisfront juist nu werd opgericht hangt samen met de oorlog in Indonesië. Daar waren veel militairen die steun nodig hadden en ook demobilisanten vroegen om hulp. De buitenkerkelijken onder hen

dreigden bij gebrek aan een eigen organisatie tussen wal en schip te komen.

Het exploiteren van militaire tehuizen, waar men buiten diensttijd gezellig en goedkoop kon samenzijn was niet nieuw: sinds 1856 hadden de katholieken zulke tehuizen al (Roomsche Katholieke Militairen Verenigingen). Ook de belangstelling van het NVV was niet nieuw: in de mobilisatie 1914-1918 had zij al het één en ander georganiseerd voor niet-kerkelijk gemobiliseerde leden en in 1939 deed zij hetzelfde.

De banden met de genoemde oprichters waren overigens van persoonlijke aard: de leden vertegenwoordigden hun organisatie niet.

Niet iedereen was blij met de gang van zaken: zowel van binnen als buiten kwam kritiek. De pacifisten binnen het Humanistisch Verbond hadden bezwaren tegen dit contact met militairen, maar mede vanwege deze bezwaren was juist het Thuisfront opgericht dat, zelfstandig, buiten verantwoordelijkheid van het Verbond, werkte. Het Thuisfront overigens was niet pro- of anti-militair: het wilde de mensen in dienst helpen, die daar behoefte aan hadden.

Van buiten kwamen bezwaren van o.a. de „Bond Nederland-Indië”. Zij vond het Humanistisch Thuisfront te politiek. Het had zich namelijk uitdrukkelijk op een democratisch-socialistisch standpunt gesteld en kreeg veel medewerking van NVV en PvdA.

Taken van het Thuisfront

In 1951 omschreef de toenmalige directeur van het Humanistisch Thuisfront J. A. Terlingen de taken aldus: Het Thuisfront is een organisatie voor heel buitenkerkelijk Nederland. Het streeft naar:

1. – geestelijke verzorging voor buitenkerkelijke militairen, zoals de kerken dat doen.
2. – contacten met deze militairen (o.a. in ziekenhuizen en sanatoria) door bezoek, briefwisseling, zenden van boeken en kranten. (Naar militairen in Indië o.a. de St. Nicolaas- en Mei-pakketten).
3. – oprichting en exploitatie van militaire tehuizen, waarbij een aanpak om de bezoekers ook creatief en geestelijk bezig te laten zijn voor de geest stond.
4. – radio-uitzendingen voor militairen en hun familie. Tot 6 mei 1951 werd 51 keer zo'n uitzending, „welkom thuis” geheten, verzorgd. Die bestond uit: grammofoonplaat, groeten, mededelingen over gedemobiliseerden, over beroepskeuzen, herscholing, e.d.
5. – hulp waar nodig aan gedemobiliseerden.

De oprichting van het Humanistisch Thuisfront gaf voedsel voor nieuwe vragen aan de Minister. Zo vroeg het 2e kamerlid Vermeer of het Humanistisch Thuisfront gesalarieerde (dus full-time) geestelijke verzorgers kon aanstellen (25-1-1949). Minister Schokking antwoordde dat hij er vóór was, dat de soldaat, die dit nodig heeft, steun krijgt van hen die hem geestelijk het meest naast staan. Er schuilen in de humanistische kring krachten genoeg om tot eenzelfde krachtsinspanning te komen als bij andere Thuisfronten. Maar humanistische g.v. is een geheel andere geestelijke verzorging als de godsdienstige (wat overigens niet ontkend werd!). Het Humanistisch Thuisfront zou op gelijke voet behandeld worden als de andere Thuisfronten.

Behalve rijkssubsidies, werden ook bijdragen gevraagd van provincies, gemeenten en het bedrijfsleven en van kontribuanten.

1952: start in Nunspeet

In 1952 werd als proef rijkssubsidie toegekend voor 12 bezinningsbijeenkomsten van 4 dagen voor maximaal 30 deelnemers per groep. Wel moeten deelnemers bij hun kommandant verklaren, dat zij zich in humanistische sfeer in levensvragen willen verdiepen en moesten minderjarige schriftelijke toestemming van hun ouders hebben.

Voor deze bijeenkomsten kon men gedeeltelijk beschikken over gebouw

De laatste jaren loopt dit aantal door verschillende omstandigheden (o.a. diensttijdverkorting) iets terug. Over het werk in het Coornherthuis schrijft één der beide vormingsleiders elders in dit nummer.

Humanistische militaire tehuizen

In 1951 kon een ruimte in Amersfoort gehuurd worden, die min of meer als militair tehuis kon dienen. Men kon daar creatief bezig zijn: gitaar bouwen, boetsen, enz. Later werd het „Adlerhuis” in Amersfoort gehuurd, dat, hoewel klein, beter voldeed. Het eerste „echte” voor ons gebouwde militair tehuis kwam in 1954 in Nunspeet: „De Leemberg”. Dit werd gevolgd door „De Woldberg” in ’t Harde in 1959.

Ook waren er vanaf 1953 mogelijkheden voor humanistische militairen in het natuurvriendenhuis in Havelte (Dr.), behalve ’s zomers, totdat een barak werd bijgeplaatst. In 1964 kwam hier een eigen tehuis: „De Huneberg”. En tenslotte kwam in 1967 het H.M.T. in Seedorf in Duitsland.

Tijdschrift en g.v.

Voor verdere kontakten met de militairen diende het in 1954 gestarte tijdschrift „Zo”, maar in 1955 moest door geldgebrek deze uitgave al weer worden beëindigd. Het zou tot april 1962 duren voor met „EGO” kon worden begonnen, dat, zoals de lezer ziet, nog steeds uitkomt. Sinds 1964 is dit het lijfblad van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht.

De invoering van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht in 1964 is een andere geschiedenis dan die van het vormingswerk met militairen, waarom het hier nu ging. Voor het bovenstaande is nog van belang, dat sindsdien de g.v., het vormingscentrum „Coornherthuis” en „EGO” onder het Humanistisch Verbond vallen en het Thuisfront de militaire tehuizen beheerd.

J. Troost
(gepens. raadsman)

„De Ark” in Nunspeet. Dit was een konferentie- en vakantiecentrum van het Humanistisch Verbond. Voor de militairen was het alleen beschikbaar als en voor zover er ruimte was, dus als er niet veel andere gasten waren.

Op 17 november 1952 gebeurde dan wat wij in dit nummer van EGO herdenken: in aanwezigheid van vele militaire- en burgerlijke autoriteiten werd het Vormings- en bezinningscentrum van het Humanistisch Thuisfront geopend. Bij de eerste bekendmaking in de kranten hadden zich reeds 600 deelnemers opgegeven, er was dus belangstelling genoeg.

Vormingswerk in „De Ark”

Volgens een verslag van de directeur van het vormingscentrum, H. J. J. Lips, verliep een dag in „De Ark” gewoonlijk aldus:

In de ochtend: discussie in groepen, ’s middags: excursie Vierhouten, handenarbeid, biologische speurtocht of studie. De avonden werden cultureel

doorgebracht: lezing of grammofoonplaten en soms negrospirituals door de heer Piet Koning of een lezing door de heer v.d. Brink met aansluitende excursie naar het museum de volgende dag.

De bijeenkomsten werden goed bezocht: in 1955 24 deelnemers per cursus: door oefeningen enz. vielen er nogal eens deelnemers op het laatste ogenblik af. Met uitbreiding van de verstrekte mogelijkheden door het ministerie nam het aantal toe. In 1958: 866, in 1959: 1455. In dit laatste jaar werd een houten optrek in „De Ark” in gebruik genomen voor de militairen, maar het bleef erg behelpen.

1960: Coornherthuis in Driebergen

Gelukkig kon in 1960 een huis in Driebergen worden aangekocht, dat op 18 juni werd geopend met een lezing van dr. H. Bongers over de humanist Coornhert, naar wie het vormingscentrum werd genoemd. Het aantal deelnemers steeg onmiddellijk tot ver boven de 2000.

(Herdruk uit EGO van december 1977)

Het Coornherthuis

humanistisch vormingscentrum voor militairen

Waarom naar Driebergen?

Wat heeft een militair te zoeken in het Coornherthuis? En ook: wat kunnen humanisten (raadsliden en vormingsleiders) aan dienstplichtige en vrijwillig dienende militairen aanbieden?

De motieven voor het komen naar ons humanistisch centrum zijn nogal verschillend. Vele dienstplichtigen bijv. geven graag toe, dat ze liever een paar dagen **uit** dan **op** de kazerne zijn. Meestal overheerst in het begin een afwachtende en welwillende houding. De moeilijkheid is echter, dat men niet een kant en klaar programma krijgt aangeboden. We raken samen aan de praat en stellen dan vast wat we zullen gaan doen. Wat men gemeenschappelijk heeft, is het militair-zijn. De beleving daarvan uit zich zeer verschillend: van „ik zit gematst” tot „zwaar klote”. Sommigen nemen het kazernebestaan mee naar het centrum, anderen willen dan juist „normaal” zijn en van de dienst niets horen, terwijl weer anderen de zaken van het militaire bestaan eens op een rijtje wensen te zetten. U zult begrijpen, dat het wel wat verschil uitmaakt of bijv. de afgestompte meeloper, een kritische VVDM'er, een aan het begin van zijn carrière staande vrijwilliger of de wapenweigeraar ons met een bezoek vereert.

Voor velen blijkt het niet eenvoudig om in een vrije sfeer besluiten te nemen en bezig te zijn. Een behoorlijk aantal militairen ondervindt in het dagelijks werk, dat eigen initiatief matig tot niet wordt gehonoreerd. Een paraat leger, zoals dat thans funktioneert, maakt vele mensen schrikbarend passief.

Ons werk in het centrum zou weinig humanistisch zijn, als vrijheid en verantwoordelijkheid van de deelnemer niet centraal worden gesteld. In de praktijk betekent dit, dat wij een beroep moeten doen op vrijwilligheid in zoveel mogelijk opzichten. Dat schept voor veel dienstplichtigen (de meeste van onze bezoekers) een situatie van onzekerheid. Het is vaak niet prettig, zo vinden ze, dat in dienst de blik nogal eens op oneindig staat en het verstand op nul; maar als men vanuit het vormingscentrum opeens wordt benaderd als mensen die het zelf weer uit moeten zoeken, dan valt dat soms niet mee. Bovendien kun je je niet altijd verschuilen in de groep.

We hebben dus te maken met mensen die komen uit een situatie die als gedwongen wordt ervaren. De motivatie van een fiks aantal militairen is zeer gering, en wat er aanvankelijk nog van aanwezig was, verdwijnt meestal tijdens de dienst. Er is zeer veel verveling en het verlamdende gevoel als persoon niet gewaardeerd te worden.

Vrijheid en zelfbestemming

De vrijheid en verantwoordelijkheid waar de humanist vanuit meent te moeten gaan, lijken misschien onmogelijk bij het vormingswerk met militairen. Maar dat is dan toch een vorm van gezichtsbedrog. De gemeenschappelijke situatie van de bonte verzameling individuen die een groep deelnemers altijd is, daar ligt het aanknopingspunt voor gesprek en bezinning.

Het militair-zijn van de deelnemer wordt niet beklemtoond door de leiding, maar wel serieus genomen. Vormingswerk schiet volkomen aan zijn doelstelling voorbij wanneer de situatie waarin we verkeren niet mede in beschouwing wordt genomen. De maatschappelijke werkelijkheid roept vragen op bij deze en gene, en die vragen delen we elkaar mee.

Een belangrijk aspect van de humanistische levensovertuiging is, dat de mens recht heeft op zelfbestemming. Dit kan ik alleen maar waarachtig menen, als ik andere mensen dat recht geef. De hier bedoelde zelf-bepaling gebeurt altijd in samenhang met onze medemens. Wil men dit niet zien of is men hier blind voor geworden, dan denkt en handelt de mens onverantwoordelijk. In dat geval blijft de mens beneden een mogelijkheid die hem toch is gegeven. Dit klinkt misschien nog vrijblijvend. Maar als we gaan inzien, dat het niet aanvaarden van de verantwoordelijkheid precies hetzelfde is als oneerlijkheid, onbetrouwbaarheid... als we weigeren ons te verklaren aan de medemens en niet openstaan voor wat hij ons te zeggen heeft... als ons het bestaan van die ander in wezen koud laat? Het ontdekken daárvan is precies een van de belangrijkste onderdelen van het humanistisch vormingswerk.

Niemand hoeft van ons ongodsdienstig humanist te worden. Die zendingsdrang hebben we niet. Maar vanuit onze overtuiging moeten we onszelf en aan anderen de eis stellen om na te denken over wat we doen. Bij het aanvaarden van verantwoording hoort nadenken. We moeten elkaar tot rede brengen. Veel van wat op het eerste gezicht onwil lijkt, is merendeels onvermogen. We moeten samen leren ontleden waarmee we te maken hebben, onze omgeving, ons thuis, ons werk, enz. Wat beleven we daaraan? Klopt mijn beeldvorming met de werkelijkheid? Willen we ook werkelijk wat we doen? Waarom voelen we ons machteloos? En zijn we dat wel of niet?

Andersom is ook waar. Onwil en luiheid verschuilen zich vaak achter de opvatting dat we toch niets kunnen

veranderen. Hoe komt het, dat we zo zijn geworden? Samen zoeken naar het diep in ons verstopte gevoel en verlangen. De haat en de hunkering in jezelf en de ander ontdekken. En misschien wel het moeilijkste van alles: je onzekerheid en (dus) angst durven bekennen.

Heeft humanisme een boodschap?

Maar wat is van dit alles dan het gevolg? Waar doen we het voor? Wat is het doel van de humanisten met dit werk en de geestelijke verzorging op de kazernes? Heeft dat humanisme ook nog een boodschap?

Ons werk is wel degelijk doelgericht. Het gaat namelijk om vrijmaking van de maar al te vaak sluimerende, of reeds bijna verloren gegane vermogens van de mens. We laten ons onmondig maken door de grote mate van afhankelijkheid en onzelfstandigheid waarin we terecht zijn gekomen. Het doel is dat we er zelf weer eens aan gaan staan of elkaar een hart onder de riem te steken als we er al druk mee bezig waren het leven in eigen hand te nemen.

In de wereld van militairen gaat het principieel niet om andere zaken dan in de burgermaatschappij. Het proces van bevrijding is er ook een van emancipatie. De ondergeschikte lagen van onze samenleving zullen zich gaan roeren en dat is voor bepaalde groeperingen geen prettige gedachte. Vrijheid is ondeelbaar, evenals gerechtigheid. Men kan haar niet voor zichzelf opeisen en anderen niet gunnen. Maar het is eveneens onzinnig om enerzijds vrije burger, verantwoordelijke

mens te moeten zijn en anderzijds een gedachteloze robot voor het eventueel toe te passen geweld. Humanisten beklemtonen dat je in alle situaties zal moeten proberen om met je menselijke vermogens te reageren. Even stoppen om te zien waar je mee bezig bent en te bedenken hoe het verder zal gaan, kan bepaald geen kwaad. Dit beroep op redelijkheid is te allen tijde nodig. De militaire wereld is op deze regel geen uitzondering. Men mag dit appèl desgewenst onze boodschap noemen. In de krijgsmacht werkt men overigens, óók wat het vormingswerk betreft, in het algemeen volkomen langs elkaar heen. Verschillende categorieën militairen houden zich totaal los van elkaar met vorming bezig. Het is dan ook zeer te betreuren dat bijv. het Studiecentrum voor Militair Leiderschap, de geestelijke verzorgingen en de Vereniging van Dienstplichtige Militairen (om maar iets te noemen uit het vele) vrijwel geen contact met elkaar hebben.

De door onze vorming beoogde humaniteit wordt binnen een bedrijf niet bevorderd als we elkaar hoogstens vanuit de verte zien zitten, zonder dat enigerlei uitwisseling en vraagstelling aan elkaar de mogelijkheid biedt tot een nadere toetsing van de (dikwijls negatieve) beeldvorming.

Uit al het voorgaande volgt minstens, dat je als vormingswerker nogal moeilijk zit met de verantwoording tot hoever je moet en mag gaan met mensen die maar 2½ dag aanwezig zijn en dan weer teruggaan naar de werksituatie, die op het Coornherthuis aan de orde was gesteld in een objectieve sfeer, maar ook op een afstand welke alles minder bedreigend maakte.

Wat doe je bijvoorbeeld, als zeer jeugdige technische-specialisten zojuist een meerjarig kontrakt hebben getekend en dus nu aan het bedrijf zijn gebonden? En welke ruimte is er voor een kritische benadering als jongemannen een kaderfunctie voor hun diensttijd ambiëren omdat ze dan beter betaald krijgen, etc., en nu vanuit hun opleidingsschool naar het vormingscentrum komen, echter met het vaste voornemen (in een aantal

gevallen) om bepaalde kwesties weg te drukken, omdat je anders helemaal zo gaat „balen“?

Het opheffen van een ethische vinger zou dan meestal een averechtse uitwerking hebben. Redenen te over om te betreuren, dat er geen behoorlijke follow-up is en maar zelden enige voorbereiding op het vormingsgebeuren op de kazerne. We moeten eerlijk bekennen, dat vormingswerk in de krijgsmacht (en in de burgermaatschappij?) nog een randverschijnsel is. Het lijkt er soms zelfs op, dat men het maar het liefst helemaal zag verdwijnen.

Gezien de ook thans nog geldende beperkingen die ons zijn opgelegd, kunnen we de bedoelingen van ons werk in het centrum simpelweg zó onder woorden brengen: **mensen helpen zich wat meer bewust te worden van de situatie waarin ze zich bevinden.** Er kan dus nader worden ingegaan op persoonlijke problemen in gezin of vriendenkring, moeilijkheden in de werksfeer, alsook maatschappelijke kwesties van algemeen belang. Daarnaast honoreren wij ook eventuele belangstelling voor kulturele verschijnselen als beeldende kunst, proza en poëzie, muziek, enz. Er worden films vertoond die aanleiding geven tot de beoogde verdieping in levensproblemen.

Eigen standpuntbepaling

Er kan niet sterk genoeg worden beklemtoond, dat het de vormingsleiding niet gaat om indoktrinatie, maar om de eigen standpuntbepaling van de deelnemers.

Het humanistisch karakter van dit werk bestaat er juist in, dat ieder in de gelegenheid wordt gesteld zo eerlijk mogelijk zijn houding te bepalen ten aanzien van de vele problemen die in deze tijd zich aan ons allen voordoen. Het is echter niet voldoende alleen over de zaken na te denken. Het gaat ons tegelijkertijd om toename van communicatie tussen de mensen en om méér ruimte voor openhartige konfrontatie tussen de deelnemers, niet alleen in de vormingssituatie, maar juist ook in hun normale leef sfeer.

Dit alles houdt dus tevens in: zekere opvattingen over grondrechten van de mens, die in onze maatschappij tot gelding gebracht moeten kunnen worden. De krijgsmacht als instituut wordt gekonfronteerd met een democratische levenshouding en humanistische en evangelische opvattingen over menselijke verhoudingen.

Met andere woorden: de sektor van de geestelijke verzorging (waar het vormingswerk een onderdeel van uitmaakt) herinnert ons eraan, dat in de krijgsmacht nog veel fundamenteels op gang moet worden gebracht, voordat we met recht kunnen zeggen dat mensen er werkzaam zijn op het peil van beschaving dat de 20ste eeuw thans in principe mogelijk heeft gemaakt.

De uitnodiging tot vrije meningsvorming binnen de krijgsmacht, die het humanisme wezenlijk noodzakelijk acht, wordt uiteraard door diverse groeperingen en individuen niet verstaan of gewaardeerd. Van des te meer belang achten wij het in de komende tijd contact te krijgen met hen die wél het nodige begrip kunnen opbrengen, om met ons te werken aan wat wij in het voorgaande stelden.

In 25 jaar is er veel veranderd. Maar de problemen lijken thans niet kleiner dan toen. Vorming was en is geen luxe voor de mens. Het Humanistisch Verbond zal blijven pleiten voor het recht dat militairen hebben om ook hier tijd voor uit te trekken.

A. Struijk
(adj. directeur Coornherthuis)

G.V. bij de krijgsmacht:

een luxe-artikel?

Er zijn twee aanleidingen om bij de plaats en functie van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht even een pas op de plaats te maken. De eerste is afkomstig van binnen de dienst van de humanistische geestelijke verzorging zelf: dit najaar bestaat het humanistisch vormingswerk voor militairen 25 jaar. Dit biedt een stimulans om over de geestelijke verzorging als geheel, waar het vormingswerk deel van uitmaakt, enkele opmerkingen te maken. De tweede aanleiding is de recente verschijning van het algemeen eindrapport van de Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht (Stumik): Krijgsmacht in verandering; situatieschets, beleidscontouren en aanbevelingen ('s-Gravenhage, september 1977). Dit Stumik-rapport besteedt ook een passage (blz. 125 en 126) aan de plaats, functie en toekomst van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht.

De geestelijke verzorging in het algemeen wordt door de Stumik, als haar aanbeveling wordt overgenomen, voor de vierschaar gedaagd. Hoewel in vriendelijke woorden gevat, blijkt de toon van de Stumik kritisch en beveelt zij de desbetreffende beleidsinstanties aan het snoeimes te gaan hanteren. Een hartekreet van de totale geestelijke verzorging (zie EGO van juni 1977) mocht niet baten de rapporteurs in hun eindversie milder t.a.v. de geestelijke verzorging te stemmen. Omdat een rapport met aanbevelingen nog geen uit te voeren beleid mag betekenen, zal de fase van de discussie door de uiteindelijke beslissers serieus dienen te worden genomen, zoals in een democratische rechtsstaat betaamt. Het lijkt mij derhalve goed dat het parlement zowel als de beleidsmakers, alsnog op zich laten inwerken wat de totale geestelijke verzorging als reactie op de eerste versie van het Stumik-rapport kenbaar maakte. Dit artikel past binnen het kader van die reactie en bevat enkele persoonlijke nuances daarbij.

Wat wil ik dan zeggen? Eigenlijk twee dingen. In de eerste plaats iets over het decor waarbinnen de geestelijke verzorging geplaatst is. Ten tweede, de gevolgen die dat heeft voor de aard en functie van de geestelijke verzorging. Nu en in de toekomst.

Er zijn duidelijk historische redenen geweest om terwille van de militair vier diensten van geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht in het leven te roepen en in stand te houden. Zijn die redenen, nu een vredestoestand in ons kultuurgebied zolang blijft bestaan, weggeschrompeld en moet daarom het snoeimes worden aangescherpt? Of is het een puur rationele bezuinigingsdrift die ondanks

de historische ontstaansgronden het snoeimes uit de schede doet trekken? Het is niet duidelijk.

Het decor van de G.V.

Kijk ik naar de huidige werk-situatie van de geestelijke verzorging, dan kom ik op een heel andere vraagstelling dan de bovenstaande terecht. Dan moet ik (zoals ik dat eerder deed in EGO van mei 1977) eerst vaststellen, dat we hier te maken hebben met een zeer ernstige probleemsituatie; dat wij, mensen uit de zeventiger jaren, na eeuwen zoeken en pogen er geen kans toe hebben gezien af te rekenen met geweld, agressie, oorlogsinspanning, afschrikkingstechnologie. Nog sterker: in massaliteit, intensiteit en perversiteit is de geweldsdrang nog nimmer zo tot uitdrukking gebracht of uitgelokt. Daarbij komt dat een voorheen meer latente geweldsstructuur naast en binnen de „erkende“ organisaties van geweldshantering, steeds meer doorbreekt als een vurig monster dat de broze ijslaag van de westerse beschaving (of wat daarvoor doorgaat) lijkt te doen smelten. Ik doel op de golf van terrorisme, nieuw opkomend fascisme, toenemende kriminaliteit, neo-nationalisme.

Het lijkt erop of we met deze totale doorbraak van de zelfkant van het menselijk functioneren op een hellend vlak zijn terecht gekomen. Ik heb begrip voor en sta soms dichtbij de cultuurpessimist die de hoop op een samenleving waarin vrede, veiligheid, geestelijke gezondheid en gerechtigheid uiteindelijk haalbaar zijn, laat varen. Maar, er zijn toch af en toe nog tegenbewegingen van mensen die de moed (der wanhoop?) niet opgeven: die een rechtstaat willen beschermen, die een vredesweek organiseren, die in woord en daad zich verzetten tegen het gekuip van mensen in hun directe omgeving of op grote schaal. Die eigenlijk niet denken aan het resultaat, maar een daad willen stellen uit zedelijk en religieus motief. Toch lijken dit, zegt ook de pessimist in mij, druppels op een gloeiende plaat; een plaat die oververhit lijkt en waarop elk pleidooi voor vrede of elke actie voor gerechtigheid in damp vervluchtigt.

Terugkomend op de geweldsproblematiek en geweldsorganisatie, lijkt onze samenleving (onderzoekingen en publikaties wijzen steeds verder in die richting) te worden doortrokken van een gewinning aan de rationele, logische argumenten waarop het behoud en de uitbouw van een defensie-organisatie berust. Het behoud van onze fundamentele vrijheden, internationale afspraken, bewapeningstechnologische

ontwikkelingen die moeten worden gevolgd, het steunen op de afschrikkingstheorie: wie kan er een speld tussen krijgen? Is het een wonder dat tegenover zoveel geweld van rationele argumenten een emotioneel en zedelijk geladen stroming van het pacifisme zo goed als is opgedroogd? Is het een wonder dat een, even de kop opstekend alternatief van geweldloze weerbaarheid (in India, bij de burgerrechtbeweging in de USA, bij de Dubcek-lente in Praag, aan sommige universiteiten) nog amper ter sprake komt?

De macht van de overtuigingsdrang van de geweldsdeskundigen (strategen, wapentechnologen, defensiespecialisten, wapenleveranciers) is overweldigend geworden op diegenen die nog durven dóórdenken op de laatste konsekventies van geweldshantering op deze schaal en met deze middelen. Waarbij nog komt dat de schepping, instandhouding en aanpassing van geweldsmiddelen een zodanige menselijke energie opslokt en een zodanige investering in geld en middelen vergt, dat ook hier voor velen, voorzover nog bewust hierop kan worden doorgedacht, vragen ontstaan. Soms vragen van diepe zedelijke verontrusting.

Het Stumik-rapport

Temidden van de problematiek die hierboven geschetst werd en die elk weldenkend en meevoelend mens zou moeten herkennen, valt dan een Stumik-rapport: een rationele en nuchtere situatie-analyse waarin ik, binnen de genoemde paragraaf over de geestelijke verzorging, het volgende lees (blz. 126):

„De behoefte aan geestelijke verzorging is in vredetijd op zichzelf problematisch. Hoeveel hebben behoefte aan geestelijke begeleiding, religieus of anderszins? Hoeveel van hen vinden die begeleiding niet buiten de organisatie?“ „Voor wat betreft de taak van de geestelijke verzorging in tijd van oorlog, bij verblijf buitengaats of bij geïsoleerde onderdelen is de mening van de stuurgroep onvoorwaardelijk positief“. Als ik mijn bovenstaande situatieschets

met deze Stumik-bevinding konfronteer, dan slaat de huiver mij om het hart en vraag ik mij af wat hier aan de hand is. Ik kan hier die huiver het beste vragenderwijs gestalte geven. En mijn eerste vraag is dan:

– Kan een samenleving het verteren dat, vanuit pragmatische overwegingen een andere funktie vervulling wordt toegedacht aan een geestelijke verzorging binnen een krijgsmacht in vredestoestand dan binnen een krijgsmacht in oorlogstoestand? Dat gebeurt immers in het Stumik-rapport! Waar ligt het principiële verschil tussen beide toestanden? In het aantal slachtoffers? De hoeveelheid fysiek en psychisch leed?

Terecht kan hier worden gesteld dat een krijgsmacht in zijn simulatiefase, zowel vanuit persoonlijke, nationale als internationale veiligheid, tot in de puntjes dient te zijn verzorgd en voorbereid. Voorbereid waarop? Alleen op deze veiligheidsvraag of ook op de ethische dimensie van het krijgsmachtbedrijf (in actie)? Ik dacht op beide, en als dat zo is, dan hangt hiermee mijn volgende vraag samen:

– Durft een rechtstaat het aan de gepaste discussie over de fundamentele vragen van oorlog en vrede, van leven en dood, van geweld en liefde – ook en juist binnen haar krijgsmacht en in vredetijd – uit te besteden aan part-timers en voor nog een deel te verwijzen naar geestelijke verzorgingsinstanties buiten de organisatie? Zit in deze redenering niet de levensgevaarlijke vooronderstelling opgenomen, dat bovengenoemde zedelijke problematiek binnen de eigen (militaire) gelederen kan worden aangevat en opgelost?

– Wordt in de gedachtengang van het Stumik-rapport niet veronachtzaamd, dat een krijgsmachtorganisatie in vredestoestand een massale hoeveelheid persoonlijk en interpersoonlijk dysfunctioneren oplevert, voor een niet onbelangrijk deel zijn oorsprong vindend in het verplicht of vrijwillig deelhebben aan een op hantering van geweld geprepareerde organisatie? Weliswaar komt de aanbevolen grotere aandacht voor de personeelszorg wellicht voor een deel aan deze dysfunctionerings-problematiek tegemoet, maar het getuigt van kortzichtigheid als men meent daarin ook de geestelijke dimensie van het menselijk functioneren, die dieper en breder ligt dan het sociaal-psychische, te hebben opgevangen. Dit misverstand zou niet mogen bestaan als men zich voldoende bewust zou willen zijn van de omstandigheid, dat de noodzakelijke ernst van het doel van de krijgsmacht, het even noodzakelijk maakt voor de ethische kant van deze ernst alle oog te hebben. Organisatorisch betekent dat, dat de geestelijke verzorging als aparte discipline hierop volwaardig afgestemd moet kunnen zijn. Waar deze dimensie van begeleiding wordt veronachtzaamd, ontstaat de sfeer van een sociaal-technisch hulpverleningspakket, waarbij de organisatie centraal staat en de mens daarbinnen er uiteindelijk toch bekaaid vanaf zal komen.

– Ik heb nog een laatste vraag. Heb ik het goed begrepen, dan poogt het

Stumik-rapport (in deel I) aanbevelingen te doen de steeds groter wordende kloof tussen krijgsmacht en maatschappij enigszins te overbruggen. Ik vind dit een terecht streven. Een samenleving die massaal „ja” zegt tegen zijn krijgsmacht als – weliswaar verschrikkelijke – noodzaak, zal deze krijgsmacht ook niet als een ghetto mogen afsluiten. En dat vice-versa. Wanneer nu het geval zich voordoet dat op één punt samenleving en krijgsmacht historisch met elkaar subtiële banden zijn aangegaan via de burger-geestelijke verzorger (met zijn zendende instantie als opdrachtgever) die binnen de krijgsmacht zijn werkterrein vindt, moet deze subtiële verbinding dan nu worden afgezwakt? En spreekt het Stumik-rapport zich dan niet op haar kernbedoeling – burger en militair nader op elkaar te betrekken – tegen? Vanwaar deze innerlijke tegenspraak? Ik kom er niet uit. Temeer niet op grond van de andere vragen die ik aan de orde stelde.

Hamvraag voor beleidsmakers

Eén punt is duidelijk. Het is voor mij de hamvraag waar degenen die de Stumik-aanbevelingen op hun beleidsrelevantie moeten toetsen, niet omheen kunnen. Het is ook een gewetensvraag voor de toekomst. Als het waar is, dat we met z'n allen niet in staat zijn nu en in de toekomst de geweldsvraag op te lossen, laten we dan

minstens de zedelijke moed opbrengen om alle beschikbare middelen aan te wenden om de gevolgen (zowel in vredes- als in oorlogstijd) daarvan voor de mensen die er midden in staan, psychisch, sociaal en ethisch enigszins hanteerbaar te maken. Een geestelijke verzorging die op die problemen mag helpen inspringen terwille van de mens binnen de krijgsmacht, zal ook aan hoge eisen moeten voldoen. Die eisen kunnen niet optimaal vervuld worden als de geestelijke verzorging als luxe-artikel wordt gezien en naar believen op de bedrijfs-ekonomische weegschaal kan worden gewogen.

Dr. J. F. Sinke
(hoofdraadsman HGV en directeur
Coornherthuis)

(Herdruk uit EGO van december 1977)

**CÔORNHERTHUIS
HUMANISTISCH
VORMINGSCENTRUM
VOOR MILITAIREN**

Voor u gaat hij graag opzij!